

WÓJT GMINY LIPNICA MUROWANA

**PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY
LIPNICA MUROWANA
NA LATA 2024 – 2027**

\
Załącznik do Uchwały Nr III.22.2024
Rady Gminy Lipnica Murowana
z dnia 27 czerwca 2024 roku

Lipnica Murowana, 2023 r.

SPIS TREŚCI

1. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	3
2. WPROWADZENIE	4
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	8
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	15
4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	15
4.1.1. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020	15
4.1.2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	16
4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	16
4.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU	17
4.2.1. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022 – 2025	17
4.2.2. Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”	18
4.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego	20
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	21
5.1. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY (ANALIZA DOKUMENTÓW PROGRAMOWYCH GMINY)	21
5.1.1. Studium urbanistyczno-konserwatorskie Lipnicy Murowanej	21
5.1.2. Projekt Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej	23
5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Lipnica Murowana do 2030 roku	27
5.1.4. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Lipnica Murowana	28
6. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY LIPNICA MUROWANA	29
6.1. ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY	29
6.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY	33
6.3. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY	43
6.4. ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW	47
6.5. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE	54
6.6. ZASOBY NIEMATERIALNE	57
7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	64
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	67
8.1. PRIORYTETY PROGRAMU OPIEKI	67
8.2. KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI	67
9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	73
10. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	74
11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	76
12. SPIS TABEL, RYSUNKÓW I FOTOGRAFII	82

1. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Do końca 2023 roku obowiązywał Program opieki nad zabytkami na lata 2020 – 2023. Obowiązek sporządzania *programu opieki nad zabytkami* wynika bezpośrednio z zapisów art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.). Program opieki nad zabytkami sporządza się na okres 4 lat. Z realizacji programów Wójt sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio Radzie Gminy.

Niniejsze opracowanie stanowi nową edycję *Programu*, uzupełnione i zaktualizowane. Struktura *Programu* oparta na wytycznych poradnika metodycznego autorstwa: Błyskosz, T., Fortuna-Marek A., Jagielska E., Liżewska I., Oszczanowska B., Welc-Jędrzejewska J., *Gminny program opieki nad zabytkami, Narodowy Instytut Dziedzictwa*.

Podstawą opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Spis zabytków w postaci ewidencji, sporządza wójt gminy. Gminna ewidencja zabytków uwzględnia:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminną ewidencję zabytków (dalej GEZ) określa Zarządzenie Wójta Gminy Lipnica Murowana Nr 120/2020 z dnia 17 grudnia 2020 r. Na potrzeby opracowania nowej edycji Programu sporządzono aktualizację gminnej ewidencji zabytków podjętą Zarządzeniem Nr 64/2024 Wójta Gminy Lipnica Murowana z dn. 10.04.2024 r.

Aktualizacja obejmuje wpis do GEZ obiektu pn.: „Płyta z tablicą pamiątkową wraz z najbliższym otoczeniem” z 1959 r. zlokalizowanego w Lipnicy Dolnej ok 100 m od Dworu Ledóchowskich w kierunku Rynku w Lipnicy Murowanej. Zaktualizowano karty obiektów w zakresie numerów ewidencyjnych działek oraz zdjęć:

- budynek mieszkalny zlokalizowany w Lipnicy Murowanej nr 97A,
- kapliczka Ecce Homo zlokalizowana w Rajbrocie k. nr 141,
- kapliczka z Grupą Ukrzyżowania w Lipnicy Górnej przy drodze przez przysiółek Wymyślna,
- kapliczka z Grupą Ukrzyżowania w Lipnicy Górnej k. nr 342.

W wyniku aktualizacji GEZ wykreślono z ewidencji drewnianego krzyża z metalowym wizerunkiem Chrystusa, zlokalizowanym w ogrodzie Domu Zakonnego SS Urszulanek Serca Jezusowego Konającego, nad brzegiem rzeki Uswicy, z uwagi na brak wartości historycznych, artystycznych i naukowych przedmiotowego obiektu.

Zgodnie z art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.), wyznaczono cele opracowania programu opieki nad zabytkami:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Wprowadzenie

Program opieki nad zabytkami powinien zawierać opis podstaw systemu ochrony i opieki nad zabytkami oraz pojęcia związane z tymi procedurami. Stąd przywołuje się poniżej podstawowe definicje związane z zabytkami oraz podstawy prawne ich ochrony.

Dziedzictwo kulturowe stanowi o tożsamości lokalnej społeczności. Zabytki są ważnym elementem kultury, śladem przeszłości, kształtującym tożsamość miejsca. Na całość krajobrazu kulturowego składają się zarówno elementy przyrodnicze jak i osiągnięcia cywilizacyjne człowieka – mogą to być pojedyncze obiekty zabytkowe, zespoły budowli czy zagospodarowanie terenu. Na dziedzictwo kulturowe składają się zasoby materialne jak i niematerialne wraz z wartościami duchowymi, historią miejsca i obyczajami. Niniejsze opracowanie koncentruje się na zasobach materialnych – w szczególności odwołując się do dziedzictwa nieruchomego.

System ochrony i opieki nad zabytkami powinien być powiązany z ochroną środowiska przyrodniczego, planowaniem i zagospodarowaniem przestrzennym. Skuteczny i sprawny system ochrony i opieki nad zabytkami to taki, który odbywa się przy współudziale samorządów, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców i wspólnot lokalnych.

Przedmiotem opracowania „Programu opieki nad zabytkami Gminy Lipnica Murowana” jest wskazanie dziedzictwa kulturowego funkcjonującego w granicach administracyjnych Gminy. Stosowane w niniejszym opracowaniu szerokie pojęcie dziedzictwa kulturowego będzie rozumiane jako:

1. Historia osadnictwa na terenach Gminy;
2. Zabytki – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym, ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową:
 - a) Zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości:
 - krajobraz kulturowy – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
 - historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

- dzieła architektury i budownictwa;
 - dzieła budownictwa obronnego;
 - obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe;
 - cmentarze;
 - parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni;
 - miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- b) Zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych:
- dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
 - kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
 - numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i order;
 - wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
 - materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479);
 - instrumenty muzyczne;
 - wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
 - przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- c) Zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
 - cmentarzyskami;
 - kurhanami;
 - reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

W kontekście obiektów i dzieł architektury należy zwrócić uwagę na historyczne zespoły budowlane tj. powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi, a także na ich otoczenie czyli teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Głównym odbiorcą *Programu* jest społeczność lokalna - gmina, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar Gminy i przesądza o jej atrakcyjności.

Fotografia 1. Rynek i otoczenie rynku w Lipnicy Murowanej [fot. Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej, październik 2021 r.]

Fotografia 2. Kościół cmentarny p.w. św. Leonarda w Lipnicy Dolnej z XV w. [fot. Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej, lipiec 2023 r.]

Fotografia 3. Kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Apostoła w Lipnicy Murowanej z 1364 r. [fot. Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej, październik 2021 r.]

Fotografia 4. Widok na Lipnicę Murowaną z północnego zachodu [fot. Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej, październik 2021 r.]

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami – zaktualizowane względem poprzedniej edycji *Programu*:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku obowiązkiem państwa i każdego obywatela jest: ochrona dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) oraz przekazanie go kolejnym pokoleniom. Ponadto, Rzeczypospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Konstytucja RP w art. 86 stanowi, że zabytki i ich wartość jest dobrem wspólnym i każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowanie przez siebie jego pogorszenie.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.). W art. 3 ww. ustawy zdefiniowano pojęcie zabytku jako:

„nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Ponadto, ustawa w art. 3 definiuje następujące pojęcia:

- prace konserwatorskie
„działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań”,
- prace restauratorskie
„działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub otworzenie jego części i dokumentowanie tych działań”,
- roboty budowlane
„roboty budowlane w rozumieniu Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w jego otoczeniu”,
- badania konserwatorskie
„działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów, zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, jeśli istnieje taka potrzeba, również prac restauratorskich”,
- badania architektoniczne
„działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń”,

- badania archeologiczne
„działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego”,
- historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny
„przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic i sieci dróg”,
- historyczny zespół budowlany
„to powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi”,
- krajobraz kulturowy
„przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”,
- otoczenie
„teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpis tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych tego zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym działaniem czynników zewnętrznych”.

Ochrona zabytków, zgodnie z art. 4 ww. ustawy, stanowi zadanie organów administracji publicznej i polega na podejmowaniu przez nich działań mających na celu:

- zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganiu zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnieniu niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałaniu kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontroli stanu zachowania i przeznaczeniu zabytków,
- uwzględnieniu zadań ochrony w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami, zdefiniowana w art. 5, pozostaje obowiązkiem właściciela lub posiadacza zabytku i polega na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczenia dla historii i kultury.

Ochronie i opiece podlegają, bez względu na ich stan zachowania zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami architektury obronnej,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te zbiory,
- numizmatykami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi,
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodziełami oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

oraz zabytki architektoniczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Zgodnie z art. 6 ust. 2 ww. ustawy, ochronie mogą podlegać dodatkowo nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Wyróżnia się następujące formy ochrony zabytków (art. 7 ww. ustawy):

- 1) wpis do rejestru zabytków,
 - 1a) wpis na listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.

Rada Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Organami ochrony zabytków, myśl art. 89 ww. ustawy (t.j. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.) są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów.

W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. 2023 poz. 40) zostały określone zadania własne gminy:

„zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska

W Dziale IV „Ochrona powierzchni ziemi” ustawy Prawo ochrony środowiska z 27 kwietnia 2001 roku (t.j. Dz. U. 2022 poz. 2556 ze zm.), art. 101 ustala się, że ochrona powierzchni ziemi polega między innymi na zachowaniu funkcji kulturowych, w tym zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Do czasu uchwalenia przez Radę Gminy planu ogólnego obowiązywać będą studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lipnica Murowana. Plan ogólny gminy jak i miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uwzględniają wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesne.

Mówi o tym ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. 2020 poz. 293 ze zm.). W planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej. Wójt sporządzając plany miejscowe obowiązkowo zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania planu oraz obowiązkowo wysyła projekt planu do opiniowania lub uzgadniania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

W ustawie Prawo budowlane (t.j. Dz.U. 2021 poz. 2351 ze zm.) w art. 5, ust 1, pkt 7 podkreśla się, że obiekty budowlane należy projektować i budować zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tychże obiektów. Pozwolenie na rozbiórkę uzyskuje się jedynie dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez generalnego konserwatora zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obiektów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbudowę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. 2022 poz. 916 ze zm.) określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wydaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

Zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 ze zm.) celem publicznym w obszarze gospodarki nieruchomościami jest: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów prawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa reguluje jakie działania wymagają

pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków - sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących: własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek (aportów). Zgodnie z art. 109 ust. 1 pkt. 4 ww. ustawy, w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości gminie przysługuje prawo pierwokupu.

9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

Zgodnie z art. 9, ust. 1 ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.), jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statusowym.

Prowadzenie działalności kulturalnej jest obowiązkowym zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego. W rozumieniu art. 1 ust. 1 ww. ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Formami organizacyjnymi działalności kulturalnej, są:

- teatry,
- opery,
- operetki,
- filharmonie,
- orkiestry,
- instytucje filmowe,
- kina,
- muzea,
- biblioteki,
- domy kultury,
- ogniska artystyczne,
- galerie sztuki,
- ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury.

Szeroko pojęta opieka nad zabytkami, nie wiąże się jedynie z czynnościami wykonywanymi bezpośrednio przy zabytku, ale również z gromadzeniem wiedzy o zabytkach i jej udostępnianiu poprzez: organizację wystaw, edukację społeczną dotyczącą ochrony zabytków, uświadomienie istniejących, odziedziczonych po dawnych mieszkańcach dóbr kultur, uwrażliwienie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa.

10. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393) określa zasady ochrony zabytków znajdujących się w bibliotekach, które zostały określone w art. 3

„Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej”

11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385) określa zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach. Zostały one określone w art. 1.

„Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów”

12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164 ze zm.).

Materiałami archiwalnymi wchodzącymi do narodowego zasobu archiwalnego, zwanymi dalej „materiałami archiwalnymi”, są wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe, dokumenty elektroniczne w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. Nr 64, poz. 565 oraz z 2006 r. Nr 12, poz. 65 i Nr 73, poz. 501) oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytworzenia, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki, a także o działalności jednostek samorządu terytorialnego i innych samorządowych jednostek organizacyjnych – powstała w przeszłości i powstająca współcześnie.”

13. Akty wykonawcze i rozporządzenia

1. Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259), ustawa mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650)
2. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
3. Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1302 ze zm.),

4. Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212, poz. 2153),
5. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110),
6. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 roku Nr 113, poz. 661 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020*¹

Misją Strategii jest: Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

Cel strategiczny/nadrzędny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach

Cele cząstkowe/uzupełniające:

- Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
- Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
- Wzrost udziału kultury w PKB.
- Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
- Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
- Wzrost uczestnictwa w kulturze.
- Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
- Efektywna promocja twórczości.
- Promocja polskiej kultury za granicą.
- Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
- Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
- Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

¹ Brak dokumentu obowiązującego po 2020 roku

Cele częściowe realizowane będą w ramach pięciu obszarów priorytetowych, którym odpowiadają szczegółowo opisane w NSRK – Narodowe Programy Kultury m.in.: Dziedzictwo kulturowe NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego

Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: rewaloryzacja zabytków ruchomych i nieruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych, podległych odpowiednio Departamentowi Ochrony Zabytków i Departamentowi Dziedzictwa Narodowego. Podstawowym celem priorytetu pierwszego jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie zasobów narodowego dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę. Priorytet drugi programu koncentruje się na zadaniach związanych z zakupami m.in. dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych. Program ma charakter horyzontalny.

4.1.2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

W Koncepcji wyznaczono 7 obszarów wymagających podjęcia specjalistycznych działań. Wśród nich wyszczególniono następującą kategorię „Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej”. W ramach tego obszaru planowana jest integracja zarządzania krajobrazem kulturowym odziedziczonym i związanym ze współczesnymi stosunkami społeczno-gospodarczymi z zarządzaniem obiektami ochrony obszarowej, ochroną wartości symbolicznych mogących być podstawą potencjału rozwoju regionów, takich jak sylweta miasta i obiektu zabytkowego, obiektów istotnych dla dziedzictwa kulturowego społeczności lokalnych. Działania będą dotyczyły także koordynowania przedsięwzięć związanych z rozwojem regionów i obszarów turystycznych oraz systemów rekreacyjnych w obszarach cennych przyrodniczo i atrakcyjnych turystycznie w celu ograniczenia presji ze strony turystyki m.in. na obszary o objęte restrykcjami konserwatorskimi, takie jak: parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, parki kulturowe, ewidencjonowane zabytkowe założenia ruralistyczne i rezydencjonalne, rezerваты archeologiczne.

W Koncepcji zakłada się ponadto stworzenie systemu zmierzającego do zahamowania postępującej degradacji środowiska kulturowego, nieodwracalnej utraty krajobrazów historycznych i tworzących tożsamość miejsca, w tym rozwiązania konfliktów społecznych związanych z degradacją przestrzeni przyrodniczej, zabytkowych zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków architektonicznych.

4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020²

Celem głównym Strategii jest: *Wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski. Wśród celów szczegółowych założono m.in. rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego.* W ramach celu szczegółowego wyznaczono dwa priorytety: wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej; wzmocnienie znaczenia kultury w rozwoju społeczno-gospodarczym. Wśród działań do zrealizowania w ramach pierwszego priorytetu wymienia się: tworzenie warunków

² Brak dokumentu obowiązującego po 2020 roku

wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym; ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu; digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury. Wśród zadań przypisanych do drugiego priorytetu znajdują się m.in.: rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami kultury, oświaty, nauki i organizacjami społecznymi oraz podmiotami prywatnymi; wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Aktualnie Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego opracowuje nowy Krajowy program opieki nad zabytkami na nowy okres. Poprzednie Programy – krajowy, wojewódzki i powiatowy straciły ważność.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022 – 2025

Uchwałą Sejmiku Województwa Małopolskiego Nr LVI/800/22 z dnia 4 lipca 2022 r. przyjęto Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022 – 2025. Motto Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce 2022–2025:

„MAŁOPOLSKA – WARTO WCIAŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ”

Wizja Programu (wąska):

„Małopolanie dumni z zadbanej przestrzeni kulturowej, którą uważają za wspólne dobro i chcą mądrze pomnażać”

Wizja Programu (szeroka):

„Małopolska jest silna świadomością dziedzictwa kulturowego, jego wagi i wartości. Jej mieszkańcy i mieszkańcy są z niego dumni, otaczają je troską, a czerpiąc z niego inspirację, wzbogacają swoją tożsamość w nowych czasach. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty, w tym cenna wielokulturowość, dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Świadomość dziedzictwa kulturowego i dbałość o nie, w tym troska o krajobraz kulturowy Małopolski, są mocnym fundamentem rozwoju regionu”

Misja:

„Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmacnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturową spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem”

Misja Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025 realizowana będzie poprzez cel strategiczny:

„Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan”

oraz 3 cele operacyjne:

- (1) Skuteczną ochronę zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu,
- (2) Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową
- (3) Kompetentną edukację i promocję w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach wyznaczonych celów określono 6 priorytetów oraz 35 kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

W stosunku do Gminy Lipnica Murowana, *Program* formułuje postulaty:

1. Lipnica Murowana – kościół pw. św. Leonarda - obiekt proponowany do uznania za pomnik historii – czyli za zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury regionu i kraju, utrwalony w świadomości społecznej i stanowiący źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń.
2. Dwór Ledóchowskich, park - obiekt zasługujący na wpis do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego.
3. Obiekt proponowany do objęcia parkiem kulturowym – Lipnica Murowana.
4. Na terenie województwa planowany jest dalszy rozwój oferty turystyki kulturowej regionu, w szczególności poprzez tworzenie nowych i aktywizację istniejących szlaków i tras kulturowych, takich jak np. Szlak Kultury Wołoskiej, Szlak Orlich Gniazd, Małopolski Szlak Winny czy Europejski Szlak Dziedzictwa Kulturowego Paulinów. W grupie projektowanych tras zwiedzania Małopolski – przeznaczonych dla turystów i mieszkańców województwa – dominują jednak trasy rowerowe, prowadzące dolinami głównych rzek, dolin i zboczami gór. Województwo małopolskie realizuje obecnie największy w Polsce projekt budowy tras rowerowych o europejskim standardzie VeloMałopolska. Finalnie powstanie 8 tras o łącznej długości 1000 km. Już teraz przejezdnych jest ok. 650 km. W 2020 roku rozpoczęto certyfikację Miejsc Przyjaznych Rowerzystom (podobne systemy funkcjonują m.in. w Niemczech i Czechach). To obiekty noclegowe, gastronomiczne, serwisy rowerowe i inne, które posiadają ofertę skierowaną dla rowerzystów. Aktualne informacje o szlakach i trasach rowerowych, mapy oraz przewodniki są dostępne na stronie internetowej narowery.visitmalopolska.pl.

Ponadto *Program* nie formułuje szczególnych zaleceń dla Gminy Lipnica Murowana.

4.2.2. Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Dokument przyjęty Uchwałą Sejmiku Województwa Małopolskiego Nr XXXI/422/20 z dnia 17 grudnia 2020 r. W wyznaczonym w ramach strategii obszarze działań *Dziedzictwo i przemysł czasu wolnego*, dokument wyznacza cel główny: *Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym*. W ramach obszaru „Małopolskie” określone zostały cele szczegółowe, w tym m.in.: „Kultura i dziedzictwo”:

„Podmioty działające w obszarze kultury powinny budować między sobą relacje, które pozwolą na czerpanie korzyści z wymiany doświadczeń, sprzyjać będą tworzeniu

zintegrowanej oferty kulturalnej oraz wyrównywaniu istniejących deficytów w dostępie do oferty kulturalnej w regionie”.

Główne kierunki działań w ramach celu Kultura i dziedzictwo:

5.1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:

5.1.1. Ochrona i promocja zabytków nieruchomych (m. in. wpisanych na listę UNESCO i Pomników Historii) i ruchomych oraz opieka nad nimi, dostępnych dla wszystkich grup odbiorców, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

5.1.2. Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym, odtwarzanym i rekonstruowanym wraz z ich otoczeniem nowych funkcji użytkowych.

5.1.3. Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla małopolskich wzorów etnograficznych w oparciu o regionalne formy i motywy ludowe.

5.1.4. Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i form aktywności regionalnych.

5.1.5. Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.

5.2. Wzmocnienie edukacji kulturalnej:

5.2.1 Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.

5.2.2 Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury w celu realizacji programów kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży, oraz sprzyjających międzypokoleniowej wymianie wartości kulturowych.

5.2.3 Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.

5.3. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:

5.3.1 Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne, przy uwzględnieniu rozwiązań proekologicznych.

5.3.2 Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej oraz wymiana doświadczeń i wiedzy w celu budowania nowych wartości, w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).

5.3.3 Poprawa otwartości instytucji kultury, w tym na rodziny z dziećmi, osoby z niepełnosprawnościami oraz seniorów.

5.3.4 Zwiększanie różnorodności oferty kulturalnej i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych i ekologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.

5.3.5 Wspieranie aktywności twórców, artystów i lokalnych animatorów kultury w łączności z odbiorcami.

5.3.6 Prezentacja dorobku małopolskich twórców i artystów poza granicami województwa.

5.3.7 Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.

5.3.8 Optymalizacja zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa oraz wsparcie rozwoju kadr kultury, a także podwyższenie standardów bezpieczeństwa oraz dystansu społecznego w okresie epidemii.

5.4. Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

5.4.1 Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.

5.4.2 Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczność i instytucje lokalne.

5.4.3 Ożywianie potencjałów drzemących w społecznościach lokalnych, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

5.5. Wzmocnienie obecności kultury w sieci:

5.5.1 Wzmocnienie, tworzenie i upowszechnianie zjawisk kulturalnych w sieci poprzez rozwój infrastruktury cyfrowej podmiotów kultury.

5.5.2 Tworzenie alternatywnej oferty *on-line* dziedzictwa kulturowego Małopolski, w tym bibliotek cyfrowych upowszechniających wiedzę i zasoby podmiotów kultury, twórców i artystów Małopolski, z uwzględnieniem zasobów niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

5.5.3 Intensyfikacja działań marketingowych i promocyjnych podmiotów działających w obszarze kultury i dziedzictwa.

5.5.4 Wzmacnianie kondycji finansowej i atutów konkurencyjności podmiotów sektora kultury, w tym instytucji kultury, poprzez rozwój sprzedaży produktów tych podmiotów w Internecie.

5.6 Prezentacja i promocja kultury regionów Europy i świata, w szczególności regionów partnerskich Małopolski.

4.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Dokument przyjęty Uchwałą Nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r. w sprawie zmiany Uchwały Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego. *Plan* określa cele i zasady gospodarki przestrzennej na terenie województwa małopolskiego. Celem rozwoju przestrzennego dla małopolski jest utrzymanie, a w pewnych elementach nawet poprawienie stanu środowiska i podniesienie jakości krajobrazu i zasobów kultury, przy zapewnieniu warunków do stabilnego wzrostu gospodarczego i podniesienia standardów jakości życia mieszkańców drogą bardziej efektywnej gospodarki przestrzennej. Cel ten ma być osiągnięty m.in. poprzez ochronę dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego i krajobrazu: wzmocnienie faktycznej ochrony i świadomego kształtowania najcenniejszych krajobrazów Małopolski przy wykorzystaniu ustawy krajobrazowej, rewitalizację i rewaloryzację najcenniejszych zespołów i obiektów dziedzictwa urbanistycznego, ruralistycznego i architektonicznego, rozwój różnych form turystyki zachowującej potencjał i wartości środowiska przyrodniczo-kulturowego i krajobrazu.

Gmina Lipnica Murowana położona jest w obszarze funkcjonalnym „Ogród”, który tworzą gminy o niskiej gęstości zaludnienia, niskim poziomie urbanizacji, a szczególnym zasobem jest jakość środowiska i krajobrazu.

„Walory krajobrazowe tego obszaru uzupełnia bogate dziedzictwo kulturowe – zwłaszcza liczne zabytki architektury drewnianej. Elementy te składają się na atrakcyjny przyrodniczo obszar wzgórz, dolin, rzek, lasów, małych miasteczek, sadów i podworskich parków.”

*„Obszar Ogrodu należy do gorzej rozwiniętych gospodarczych części województwa. Jest to jego słabość, ale i potencjalny atut. **Wyzwanie rozwojowe polega na tym, aby w przyszłości nie utracić walorów krajobrazowych, kulturowych i rozlicznych, lecz na ich bazie zbudować ofertę dla ruchu turystycznego, zwłaszcza weekendowego i specjalizowanego rolnictwa.**”*

„Oznacza to wysoki priorytet dla ochrony krajobrazu i ochrony zabytków, ale także potrzebę umiejętnego zorganizowania się na poziomie samorządów lokalnych i organizacji pozarządowych dla konsekwentnego budowania lokalnej marki i wizerunku”.

Plan wskazuje na pilne utworzenie w Lipnicy Murowanej parku kulturowego jako jednego z najcenniejszych miast - tu, gdzie zachowały się jeszcze obiekty miejskiej architektury drewnianej oraz – co równie ważne – tradycyjny charakter zabudowy.

Lipnicę Murowaną wskazuje się także jako jeden z węzłów rewitalizacji. Celem rewitalizacji obok poprawy standardów przestrzeni, aktywizacji gospodarczej i poprawy poziomu życia jest skierowanie rozwoju urbanistycznego do centralnych części miast, a tym samym ograniczenie zjawiska rozpraszania zabudowy zwanego urban sprawl. W ramach rewitalizacji zabytkowych układów urbanistycznych wskazuje się jako pożądane objęcie odnową centrów mniejszych miejscowości, gdzie wymieniono Lipnicę Murowaną.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

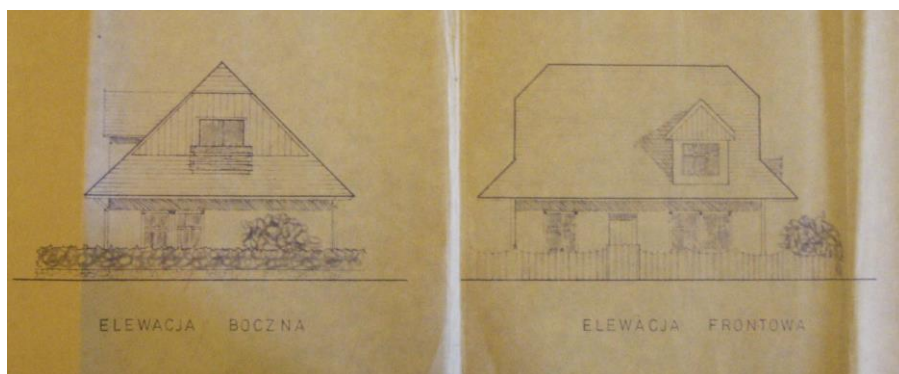
5.1.1. Studium urbanistyczno-konserwatorskie Lipnicy Murowanej

Studium opracował dr inż. arch. Waldemar Niewalda w 1981 roku. Już w 1967 roku Waldemar Niewalda prowadził badania architektoniczno – archeologiczne nad murami miejskimi w Lipnicy Murowanej. Obszar ten był mu dobrze znany i przebadany. Na *Studium* składa się szereg rycin zarówno stanu obecnego jak i propozycji w zakresie ogólnych wytycznych urbanistycznych oraz szczegółowych rozwiązań architektonicznych. Opracowanie obejmuje też historię Lipnicy Murowanej z podziałem na:

I. Faza przedlokacyjna – wiek XIV

II. Faza średniowieczna

III. Faza – miasto wieku XVI i XVII

Rysunek 1. Projekt zabudowy wolnostojącej [Studium urbanistyczno-konserwatorskie Lipnicy Murowanej W. Niewalda 1981 r.]

Fotografia 5. Fotografia północnej pierzei rynku w Lipnicy Murowanej [fot. W. Niewalda 1980 r. źródło: Studium 1981 r.]

Rysunek 2. Wnętrze urbanistyczne - szkic przedstawiający uwzględnienie propozycji w zakresie: likwidacja drogi poprzecznej, przywrócenie dachów przyczółkowo – naczółkowych oraz wymiana detalu (słupy, okna) [Studium urbanistyczno-konserwatorskie Lipnicy Murowanej W. Niewalda 1981 r.]

IV. Faza – miasto XVIII w.

V. Faza – miasto XIX w.

VI. Faza – obejmująca miasto współczesne ok r. 1918 do chwili obecnej.

Studium wyodrębnia podstawowe jednostki morfologiczne i krajobrazowe (dolina Uszwicy, stoki otaczających wzgórz, skarpy wzgórz, wierzchowina na pd. – wsch. od miasta).

Najważniejszą część opracowania stanowią wnioski konserwatorskie. *„Ze względu na wartości dokumentujące historię kultury narodowej, jak również ze względu na walory form architektonicznych koniecznym staje się wzięcie pod ochronę:*

- a. Zachowanego w całości układu przestrzennego, złożonego z zabytkowego planu i zespołów obiektów łącznie z charakterystycznym ukształtowaniem terenu, zieleni, wody itd.*
- b. Zabytkowych planów w postaci dróg, ulic i związanych z nimi układów działek budowlanych,*
- c. Elementów takich jak: stare drogi, urządzenia wodne, /stawy – młynówki/ linii pól,*
- d. Poszczególnych zabytków architektury.”*

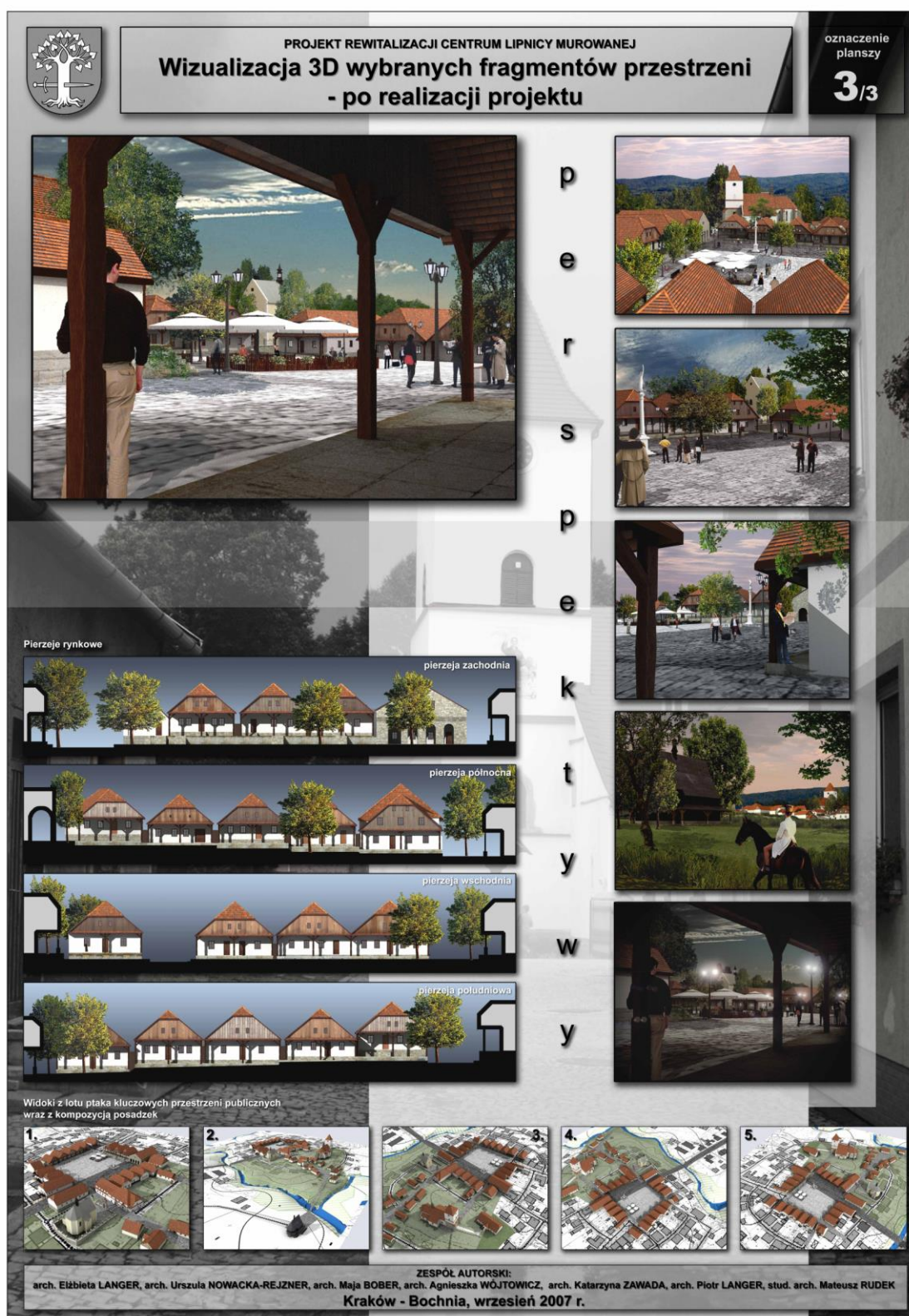
W oparciu o powyższy podział, w opracowaniu dokonano podziału na 4 strefy zabytkowe, ochronne oraz postawiono wytyczne konserwatorskie, które powinny na terenie tych stref obowiązywać.

5.1.2. Projekt Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej

Z inicjatywy władz samorządowych w 2007 r. opracowany został *Projekt Rewaloryzacji i Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej*. W zespole autorskim projektu znaleźli się: arch. Elżbieta Langer, arch. Urszula Nowacka – Rejzner, arch. Maja Bober, arch. Agnieszka Wójtowicz, arch. Katarzyna Zawada, arch. Piotr Langer, arch. Mateusz Rudek (Kraków – Bochnia 2007 r.)

Obszar objęty opracowaniem obejmuje ściśle centrum, czyli zabytkowy układ urbanistyczny dawnego miasta wraz z rynkiem oraz najważniejsze elementy w otoczeniu tego układu – teren kościoła św. Leonarda z cmentarzem oraz dwór Ledóchowskich wraz z główną drogą prowadzącą z rynku do założenia dworskiego. Program działań został ustalony w oparciu o miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Lipnica Murowana oraz wytyczne określone przez Urząd Ochrony Zabytków w Tarnowie. Pomocne okazały się też zalecenia i wnioski opracowania: *„Studium urbanistyczno-konserwatorskie Lipnicy Murowanej”* oraz *„Szczegółowe wnioski konserwatorskie – tekst, plansze, katalog wnętr architektonicznych. Tom II”*.

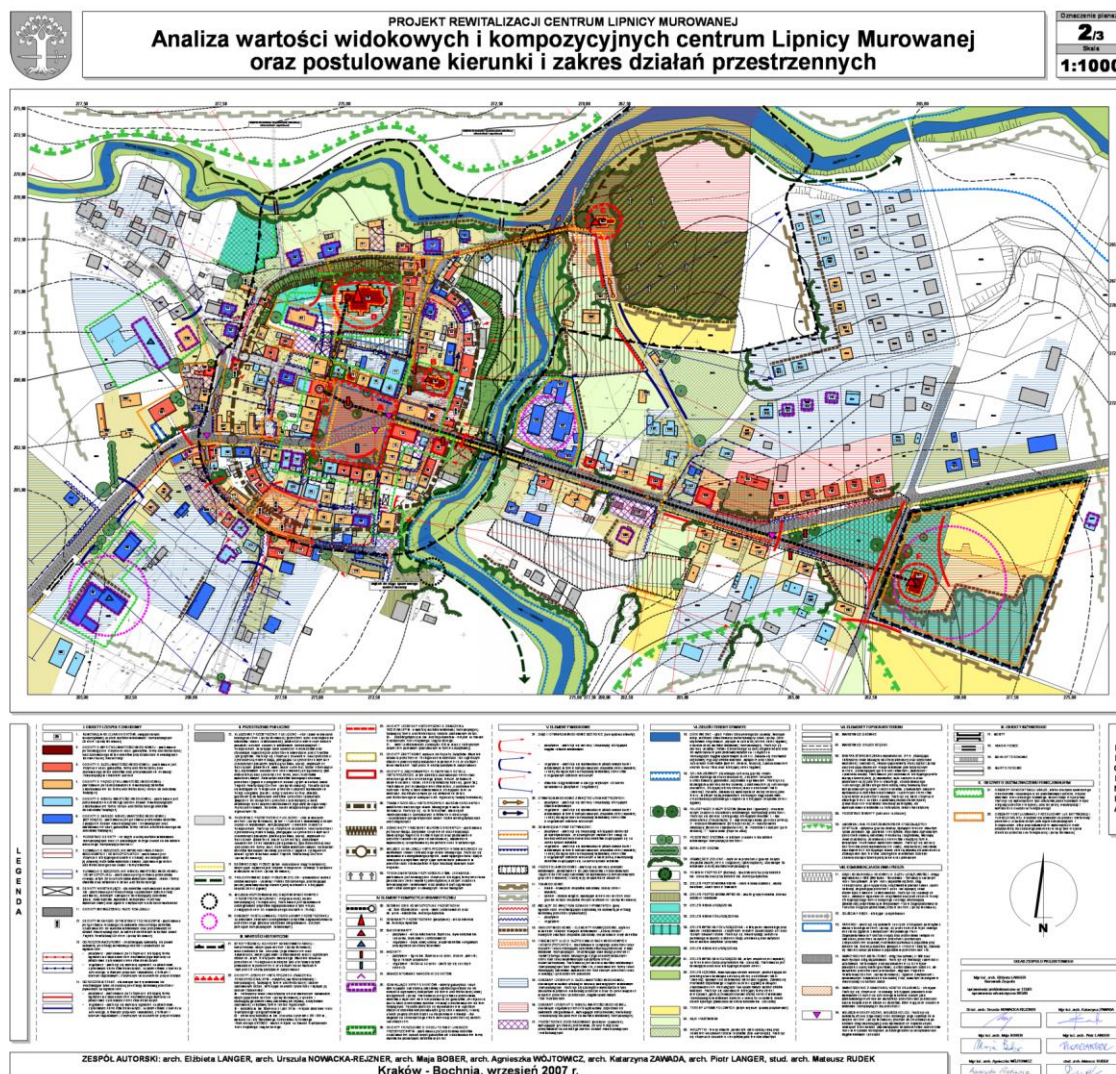
Program działań opracowanych w ramach Rewitalizacji obejmuje zestaw 117 zadań częściowych, z których 18 dotyczy otwartych przestrzeni publicznych – placów, całych ulic lub ich fragmentów, a 99 obejmuje budynki prywatne i gminne z najbliższym otoczeniem. Dla każdego wyodrębnionego zadania opracowano indywidualną kartę zawierającą charakterystykę stanu istniejącego wraz z inwentaryzacją fotograficzną, archiwalne fotografie elementu (obiektu lub przestrzeni publicznej), proponowany zakres działań rewitalizacyjnych, cyfrową wizualizację elementu po zakończeniu zadania, a także szacunkowy koszt realizacji zadania wraz z ogólnym harmonogramem finansowania rozpisany na lata 2008 – 2015.

Rysunek 3. Plansza Nr 3 Projektu Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej

Projekt Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej został przyjęty przez Radę Gminy. Opracowanie zostało przekazane Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, który sprawował opiekę merytoryczną nad projektem. Działania prowadzone w obszarze objętym *Projektem* zgodne są z jego wytycznymi. Przebudowa części ulic w obrębie średniowiecznego układu miejskiego oraz dojścia do kościoła św. Leonarda i jego otoczenia, prowadzona była w oparciu o założenia Programu – wprowadzono nawierzchnię z szarej kostki granitowej.

Projekt Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej został opracowany do wniosku o dofinansowanie rewitalizacji w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego (MRPO) w okresie budżetowym 2007 – 2013. Nie udało się wówczas pozyskać funduszy na realizację tego przedsięwzięcia, dlatego samorząd realizuje jego założenia stopniowo z innych środków. Odnowa nawierzchni została sfinansowana ze środków przeznaczonych na likwidację szkód powodziowych, przyznanych gminie po wylaniu rzeki Uszwicy w 2010 r.

Rysunek 4. Plansza Nr 1 Projektu Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej

PROJEKT REWITALIZACJI CENTRUM LIPNICY MUROWANEJ

Numer zadania

12

A. Dane ogólne zadania

1. Charakter zadania:	rewaloryzacja obiektu i jego otoczenia (w granicach własności)
2. Oznaczenie obiektu na części graficznej:	10/11
3. Lokalizacja (numer ewidencyjny działki):	343
4. Stan prawny działki:	własność gminna
5. Numer księgi wieczystej działki:	KW39903

B. Charakterystyka stanu istniejącego

1. Funkcja obiektu:	usługowa - administracyjna
(Urząd Gminy i Urząd Stanu Cywilnego)
2. Ilość kondygnacji:	2,5 - 2
3. Materiał ścian:	tynek
4. Forma przekrycia:	dach stromy wielospadowy z naczółkami
5. Materiał pokrycia:	blachodachówka czerwona (obiekt nr 10)
blacha trapezowa szara (obiekt nr 11)
6. Stan techniczny:	dobry
7. Nawierzchnia wokół budynku:	płyty betonowe, kostka granitowa, zielen niska
7. Detal architektoniczny:	brak
8. Ogrodzenie frontowe:	brak
9. Wartość widokowa:	niska
10. Znaczenie dla kompozycji:	- obiekt narożny, w północnej pierzei rynku;
- budynek o dominującej bryle, na zamknięciu
osi widokowych z wnętrza ulic (odcinek Y-X
i F-E).
11. Cechy szczególne obiektu:	- obiekt przewyższający skalą zabudowę
sąsiednią;
- budynek przebudowany z całkowitym
zatarciem form historycznych.
12. Powierzchnia zabudowy:	450 m ² (180+270)
13. Powierzchnia użytkowa:	900 m ²
14. Kubatura:	3 200 m ³

C. Stan istniejący - fotografie

D. Proponowany zakres i charakter działań

- zmiana pokrycia dachowego na dachówkę ceramiczną czerwoną na obu obiektach;
- likwidacja betonowych słupów w podcieniu i zastosowanie tradycyjnego detalu drewnianego (słupy, miecze, belkowanie);
- zastosowanie białego tynku na elewacji parteru i poddasza od strony wschodniej i zachodniej (w obu obiektach);
- zastosowanie okładziny drewnianej o artykulacji pionowej na ścianach szczytowych dachu od strony południowej (obiekt nr 10) i północnej (obiekt nr 11);
- likwidacja krat w otworach okiennych lub wymiana na stylizowane, kute;
- wymiana stolarki okiennej i drzwiowej na drewnianą, w kolorze ciemnym, o jednolitych podziałach;
- wymiana drzwi wejściowych na pełne w kolorze dopasowanym do stolarki okiennej;
- usunięcie z elewacji południowej elementów wyposażenia telekomunikacyjnego (anten);
- likwidacja lukowego zadaszenia nad wejściem od strony północnej oraz zastosowanie dachu pulpitowego konstrukcji drewnianej, krytego dachówką ceramiczną czerwoną;
- wymiana okładziny kamiennej na cokole budynku nr 10 i zastosowanie jednolitego materiału na cokole obiektu nr 11;
- ograniczenie ilości rur spustowych i zmiana ich kolorystyki na brązową.

E. Fotografia archiwalna

brak

F. Szacunkowy koszt realizacji zadania

Łączny, szacunkowy koszt realizacji zadania:

300 000 PLN

w tym:	- etap 2008:	0 PLN
	- etap 2009:	0 PLN
	- etap 2010:	0 PLN
	- etap 2011:	200 000 PLN
	- etap 2012:	50 000 PLN
	- etap 2013:	50 000 PLN
	- etap 2014:	0 PLN
	- etap 2015:	0 PLN

G. Wizualizacja elewacji frontowej

ZESPÓŁ AUTORSKI: arch. Elżbieta LANGER, arch. Urszula NOWACKA-REJZNER, arch. Maja BOBER, arch. Agnieszka WÓJTOWICZ, arch. Katarzyna ZAWADA, arch. Piotr LANGER, Mateusz RUDEK

Kraków - Bochnia, wrzesień 2007 r.

Rysunek 5. Jedna z kart zadań Projektu Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej - dla obiektu pełniącego obecnie funkcję Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej

5.1.3. Strategia Rozwoju Gminy Lipnica Murowana do 2030 roku

Strategia została podjęta Uchwałą Nr XXXII.323.2022 Rady Gminy Lipnica Murowana z dnia 15 czerwca 2022 r. i określa przy priorityty:

1. Społeczność gminy
2. Marka gminy
3. Dostępność gminy.

W zakresie priorityty „społeczność gminy” określono cel strategiczny: I.1. Aktywni, zaangażowani mieszkańcy z celem operacyjnym: I.1.2 Mieszkańcy zintegrowani wokół tradycji i tożsamości lokalnej.

W zakresie priorityty „marka turystyczna gminy” określono cel strategiczny: II.1. Kompleksowy produkt gminy z celem operacyjnym: II.1.3. Dziedzictwo kulturowo-przyrodnicze przyciągające turystów.

W zakresie priorityty „dostępność gminy” określono cel strategiczny: III.3. Budynki i przestrzenie użyteczności publicznej w standardzie zapewniającym dostępność wysokiej jakości usług z celem operacyjnym: III.3.3. Wysoka jakość przestrzeni publicznych.

Kierunki dla celu operacyjnego CO.I.1.2. Mieszkańcy zintegrowani wokół tradycji i tożsamości lokalnej:

- wspieranie grup i zespołów kultywujących lokalne tradycje i zwyczaje,
- działania na rzecz podtrzymania lokalnej tożsamości i zainteresowania tradycją wśród różnych grup mieszkańców,
- działania na rzecz integracji międzypokoleniowej,
- wspieranie organizacji sektora pozarządowego, prowadzących działalność w obszarze kultury i lokalnych tradycji,
- wspieranie organizacji pozarządowych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych i realizacji projektów partnerskich,
- tworzenie miejsc sprzyjających aktywności i integracji mieszkańców gminy.

Kierunki dla celu operacyjnego Dziedzictwo kulturowo-przyrodnicze przyciągające turystów:

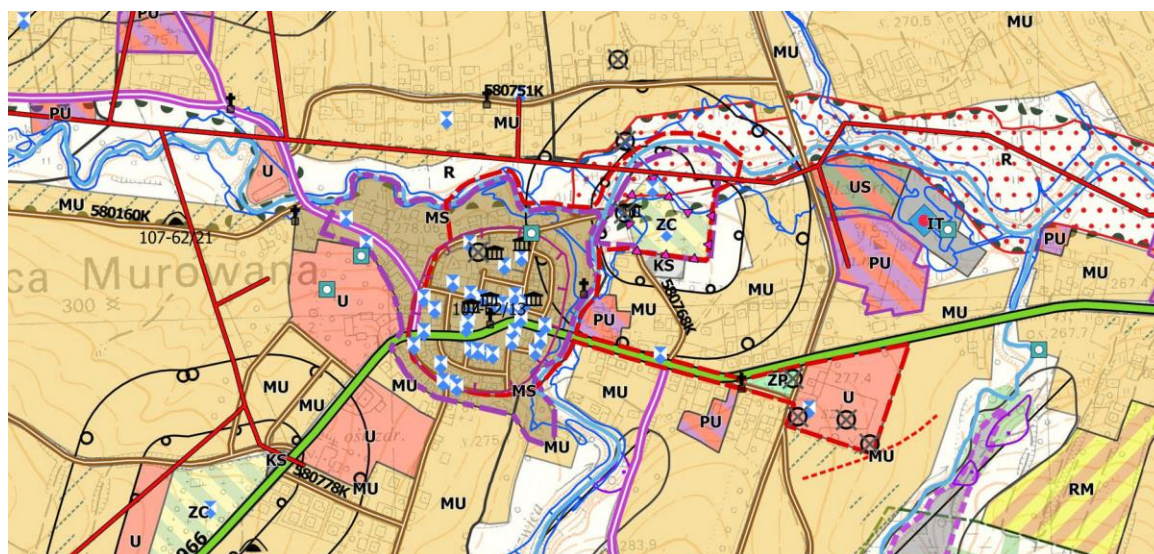
- działania na rzecz dostępności i podnoszenia atrakcyjności obiektów dziedzictwa historyczno – kulturowego,
- ochrona walorów kulturowo – przyrodniczych gminy,
- rozwijanie infrastruktury eksponującej walory przyrodniczo – krajobrazowe gminy.

Kierunki dla celu operacyjnego Wysoka jakość przestrzeni publicznych:

- działania na rzecz podnoszenia jakości przestrzeni publicznych,
- kreowanie nowych przestrzeni publicznych zgodnie z zasadą uniwersalnego projektowania,
- promowanie w przestrzeniach publicznych standardów architektonicznych nawiązującego do tradycji gminy,
- system informacji wizualnej w gminie,
- zieleń urządzona i mała architektura tworząca dobry klimat przestrzeni publicznych,
- przekształcenie przestrzeni publicznych w partnerstwie z mieszkańcami.

5.1.4. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Lipnica Murowana

Obowiązujące studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lipnica Murowana zostało uchwalone Uchwałą Nr XXXVI.345.2022 Rady Gminy Lipnica Murowana z dnia 30 listopada 2022 r. Projekt studium uwzględnia uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz wskazuje obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego.

DZIEDZICTWO KULTUROWE I KRAJOBRAZ KULTUROWY

- OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW
- OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW - ZESPÓŁ STAROMIEJSKI, KOŚCIÓŁ ŚW. LEONARDA Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM
- OBIEKTY WPISANE DO EWIDENCJI ZABYTEKÓW
- STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE
- STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE - POWIERZCHNIOWE
- KAPLICZKI, KAPLICE, FIGURY I KRZYŻE PRZYDROŻNE
- OBIEKT WPISANY NA LISTĘ ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA UNESCO
- SUGEROWANE GRANICE PROJEKTOWANEGO PARKU KULTUROWEGO

Rysunek 6. Fragment obowiązującego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lipnica Murowana – rysunek Kierunki

6. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Lipnica Murowana

6.1. Zarys historii obszaru Gminy³

Pierwotną nazwą Lipnicy był Lipnik, jednoznacznie wskazujący na lipowe lasy porastające okoliczne wzgórza. Lipa jest też symbolem w herbie gminy. Pierwsza nazwa pojawia się w zapisie po raz pierwszy pod rokiem 1325 wraz z wykazem świętopietrza. W akcie lokacyjnym wystawionym przez króla Władysława Łokietka, w roku 1326, pojawia się nazwa Lypnycza. W tej formie występowała aż do roku 1445. W nawiązaniu do murów obronnych, którymi miasto zostało otoczone, dołączono człon „Murata”. W 1588 r. pisano już *civitas Murata Lipnicensis*. Pierwszą pisemną wzmianką są zapiski w aktach parafialnych z 1781 r. Zapisano tam, że w 1144 r. erygowano tu parafię przy lokalnym kościele. Sam kościół powstał kilka lat wcześniej - w 1141 r.

O wcześniejszym osadnictwie świadczą liczne wykopaliska z okresu neolitu, epoki brązu, jak też z okresu kultury łużyckiej. Ze względu na dogodne warunki do rozwoju rolnictwa, od początków naszej ery poprzez okres wczesnego średniowiecza (VII w. do XII w.), a w szczególności wraz z rozwojem traktu przez Karpaty, ziemie te były licznie zasiedlane, a ich mieszkańcy zajmowali się głównie uprawianiem roli oraz bartnictwem.

Już jako dobrze zorganizowana i ukształtowana osada, Lipnica otrzymała przywilej lokacyjny na prawie niemieckim. Za panowania króla Władysława Łokietka, w 1326 roku sołtysowi Lipnicy – Konradowi, nadano kolejny przywilej lokacyjny - miasta na prawie średzkim. Istnieje domniemanie, że miasto lokowano już 7 lat wcześniej, a w 1326 r. wydano stosowny dokument potwierdzający fakt lokacji miasta. Miasto o powierzchni 100 łanów frankońskich (około 2500 ha) lokowano na klasycznym wzorze średniowiecznego miasta, tj. z rynkiem i parami ulic z niego wychodzącymi. Wyznaczono wówczas kwadratowy rynek z parami ulic z każdego rogu. Rynek spełniał najważniejszą funkcję w mieście bowiem oprócz siedziby władz miejskich i miejsca wszystkich uroczystości, pełnił rolę placu targowego. W centrum rynku Lipnica posiadała ratusz, o istnieniu którego świadczy wzmianka z 1579 roku. W początkowej fazie rozwoju miasto otoczono wałem ziemnym, a dopiero w drugiej połowie XV wieku zbudowano mury obronne. Miasto w ustroju średzkim funkcjonowało do 1356 roku, kiedy to Kazimierz Wielki zreformował sądownictwo uniezależniając je od prawa niemieckiego. Królowa Elżbieta Węgierska, która w wianie otrzymała Lipnicę, potwierdziła przywilejem z 1379 roku dotychczasowe prawa miejskie, w oparciu o prawo niemieckie. Przywilej ten stwarzał miastu lepsze warunki rozwoju i sprawiał, że dzięki temu rozwojowi dostarczało ono większych zysków.

W 1379 roku miastu nadano przywilej organizowania targów i jarmarków, które miały istotne znaczenie dla życia mieszkańców i rozwoju miasta. Jarmarki odbywały się kilka razy w roku, w czasie ważniejszych świąt kościelnych. Targi oraz jarmarki przez wiele lat były podstawowymi czynnikami rozwoju gospodarczego w Lipnicy.

³ Informacje zaczerpnięte z oficjalnej strony Urzędu Gminy Lipnica Murowana. Informacje te opracowano na podstawie monografii Lipnicy Murowanej Edwarda Polka. Opis stanowią również cytaty ze Strategii Rozwoju Gminy Lipnica Murowana 2014 – 2020. Znaczną część opisu zaczerpnięto z opracowania: „Kapliczki i krzyże przydrożne Ziemi Bocheńskiej pod red. Piotra Skoczka, część dot. Gminy opracował Czesław Anioł

Fotografia 6. Rynek w Lipnicy Murowanej. Widok na kościół św. Szymona. Na pierwszym planie figura św. Szymona – figura na kolumnie. Po lewej jeden z domów podcieniowych w pierzei rynku – obecnie Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej [źródło: Fotografia z archiwum Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]

Fotografia 7. Rynek w Lipnicy Murowanej. Widok na pierzeję zachodnią rynku z charakterystycznymi domami podcieniowymi [źródło: Fotografia z archiwum Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]

Fotografia 8. Rynek w Lipnicy Murowanej. Obecny widok na pierzeję zachodnią [fot. Kama Kotowicz 2019 r.]

Fotografia 9. Rynek w Lipnicy Murowanej. Widok na pierzeję północną rynku z charakterystycznymi domami podcieniowymi. Fotografia wykonana w latach 1980-1985 o czym świadczą zmiany wprowadzone w 1980 r. na budynku obecnie użytkowany jako Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej. [źródło: Fotografia z archiwum Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]

Fotografia 10. Rynek w Lipnicy Murowanej. Obecny widok na pierzeję północną [fot. Kama Kotowicz 2019 r.]

Tutejsze targi ściągały szczególnie liczną ludność z okolicznych wsi, która dokonywała wymiany swoich produktów na odzież, obuwie i narzędzia. Ludność przybywająca z innych miast sprzedawała swoje wyroby, zwłaszcza takie, których nie wyrabiano w Lipnicy. Jarmarki przynosiły miastu dochody z opłat targowych oraz ceł,

a ponadto kupcy z innych miast i z zagranicy zapoznawali miejscową ludność z nowościami. Od początku istnienia aż do końca wieku XVIII tereny Lipnicy Murowanej wraz z pobliskimi miejscowościami stanowiły dobra królewskie. W XV wieku w skład Lipnicy Murowanej wchodziły obecne wsie Lipnica Dolna, Lipnica Górna i Lipnica Murowana.

Z ławy przysięgłych wykształciła się w XV w. rada miejska, która liczyła kilku członków, na jej czele stał burmistrz. Porządek na co dzień utrzymywali pachołkowie, czyli straż miejska oraz nocni stróżowie, na czele których stał rotmistrz (rothmagister). Z ławy przysięgłych wykształciła się w XV w. rada miejska, która liczyła kilku członków, na jej czele stał burmistrz. Lipnica posiadała ratusz, czyli budynek, w którym urzędowała rada, wójt sprawował sądy a w piwnicach mieściło się więzienie. Ratusz zlokalizowany był na środku rynku. Pierwszą wzmiankę o istnieniu ratusza w Lipnicy mamy dopiero z 1579 r., ale wiadomym jest, że istniał on już wcześniej.

W roku 1491 Kmiota z Wiśnicza wykupił dziedziczne wójtostwo Lipnicy i do końca XVI wieku panował w tym mieście, dzierżawiąc dodatkowo jej przedmieścia Górne i Dolne oraz wsie Rajbrot, Królówkę, Cichawę, Leszczynę, a także bardziej oddalone Jadowniki i Maszkienice. W późniejszym czasie obszar wymienionych wsi tworzył starostwo niegrodowe lipnickie, które trwało do 1810 roku. W tym czasie do starostwa przyłączono wieś Iwkową oraz część wsi Borówna.

W okresie od 1811 do 1934 roku na obszarze administracyjnym Lipnicy funkcjonowała gmina miejska z tzw. Magistratem dla miasta. Również w tym okresie funkcjonowały gminy wiejskie we wsiach z organami samorządowymi tj. wójtem i radą oraz dominia dla samych obszarów dworskich. Funkcjonowanie podwójnych ośrodków administracyjnych wynikało z ustawy gminnej z dnia 12 sierpnia 1866 roku, która wyodrębniała obszar dworski jako osobną jednostkę administracyjną, a wieś jako tzw. gminę jednostkową.

Wypadki roku 1846 tj. powódzie i nieurodzaje spowodowały wiele epidemii, które zdziesiątkowały ludność. W 1847 r. w czasie zarazy zmarło w Lipnicy Murowanej 240 osób, Lipnicy Dolnej 320, Lipnicy Górnej 260, Borówny 110 i ponad 400 w Rajbrocie.

Początek XX wieku, aż do czasu wybuchu wojny nie wniósł nic szczególnego do historii Lipnicy poza wizytą arcyksięcia Karola Franciszka Józefa – przyszłego następcy tronu austriackiego. W czasie pierwszej wojny światowej Ziemia Lipnicka stała się areną walk, których nasilenia przypada w okresie 8.11 – 15.12.1914 r. Cała okolica została zniszczona i wyeksploatowana z żywności dla obu armii i koni. Stąd rok 1915 był kolejnym rokiem wielkiego głodu i nędzy. Śmierć zbierała obfite żniwo. Odzyskanie niepodległości dodatnio wpłynęło na rozwój wszelkich form życia społecznego i politycznego. Status miasta został utrzymany, choć praktycznie władze powiatowe traktowały Lipnicę Murowaną jako gminę, ze względu na charakter ludności. Nadal funkcjonował magistrat na czele z burmistrzem, którym był wtedy Jan Piotrowski oraz działały agendy miejskie.

1 lipca 1934 r. miasto utraciło prawa miejskie. Ostatnim burmistrzem był Tomasz Piszczkiewicz, a pierwszym wójtem został Stanisław Piotrowski. Po utracie praw miejskich Gmina Lipnica Murowana stała się tzw. gminą zbiorową, skupiającą gminy jednostkowe: Lipnicę Dolną, Lipnicę Górną, Borówną, Chronów, Rajbrot i Lipnicę Murowaną.

Powstaje „Związek Lipniczan”, który stawia sobie za cel popularyzację Lipnicy Murowanej, jej zabytków i okolic. Lipnica staje się coraz popularniejsza. Wojna przerwała tę działalność. Nastąpiły dni grozy, które trwały aż do 19 stycznia 1945 roku. Wiadomość

o wybuchu wojny oraz dywersja polityczna, jaka prowadzili Niemcy wśród społeczeństwa spowodowały ogromny strach i panikę w Lipnicy Murowanej. Przełomowym wydarzeniem w życiu całej gminy był dzień 29.10.1944 r., kiedy to o godz. 3:30 Niemcy siłą ok. 2000 żołnierzy z SS otoczyli trzy Lipnice i dokonali pacyfikacji. Wsie zostawiono splądrowane, dwóch młodych zastrzelono w czasie ucieczki. Że nie doszło do walki i spalenia Lipnicy zawdzięczać należy tylko zimnej krwi dowództwa Batalionu, które nie wydało rozkazu użycia broni. Ostatni nalot i ostrzał nastąpił w dniu 19 stycznia. Niemcy wysadzili w powietrze wszystkie mosty i wycofali się w kierunku Nowego Wiśnicza i Muchówki. Około godz. 16 partyzanci radzieccy od strony południowo – wschodniej weszli do Lipnicy Murowanej i na rynku oddali trzy salwy na cześć zwycięstwa. Za nimi dopiero wkroczyły regularne oddziały wojskowe. Lipnica Dolna, Lipnica Murowana i południowa część Rajbrotu, po Uszwicę zostają wyzwolone.

W Lipnicy Murowanej znajdują się między innymi: Urząd Gminy, placówki oświatowe, kulturalne, działające w sferze opieki społecznej i służby zdrowia oraz obiekty sportowo-rekreacyjne. Ze względu na pełnione funkcje administracyjne, gospodarcze, edukacyjne oraz kulturalno-społeczne, Lipnica Murowana jest ośrodkiem wiejskim o znaczeniu lokalnym, oddziałującym na obszar całej gminy.

6.2. Krajobraz kulturowy

Gmina Lipnica Murowana położona jest w dolinie rzeki Uszwicy. Leży w centralnej części województwa małopolskiego, w powiecie bocheńskim. W gminie znajduje się pięć sołectw: Lipnica Murowana, Lipnica Dolna, Lipnica Górna, Rajbrot i Borówna.

Położenie Gminy w obrębie wzniesień sprawiło, że poszczególne miejscowości rozwinęły się w dolinach potoków i w sąsiedztwie masywów leśnych. Osadnictwo w tym miejscu⁴ uwarunkowane było przebiegiem traktu drogowego zwanego „szlakiem węgierskim” Wzdłuż trasy jego przebiegu kształtowała się w dogodnych miejscach sieć osadnicza.

Mury obronne Lipnicy Murowanej powstały pod koniec XIV w. Uważa się, że miasto z czasów lokacji (1326 r.) umocnione zostało wałami ziemnymi, jednak rosnąca rola Lipnicy na „szlaku węgierskim” i otrzymane prawo składu, a przede wszystkim rozwój technik wojennych wskazywały na potrzebę wzmocnienia obronności. Mury miejskie zaczęły powstawać prawdopodobnie w II-giej połowie XIV w., a ich posadowienie nawiązywało do przebiegu wcześniejszych wałów ziemnych. Data ich powstania nie jest znana, panują w tej kwestii wśród historyków znaczne rozbieżności. Przypuszcza się, że zbudowano je po roku 1379, czyli po otrzymaniu nowego przywileju miejskiego nadanego przez królową Elżbietę przenoszącego Lipnicę z prawa średzkiego na prawo magdeburskie. Tradycja powstania murów miejskich z fundacji Kazimierza Wielkiego jest bardzo silna i wiąże się z inną inwestycją tego czasu, a mianowicie z ufundowanym przez króla kościołem parafialnym (akt erekcyjny w 1363 r.). Zwolennicy budowy murów za czasów Kazimierza Wielkiego powątpiewają, czy krótki okres panowania Ludwika Węgierskiego, Elżbiety i pierwsze lata władztwa Jagiełły, były dobrym okresem do tak znacznego przedsięwzięcia. Bowiem to właśnie Kazimierz Wielki zwracał wielką uwagę na zabezpieczenie ważnego szlaku handlowego, na którym Lipnica leżała. Miasto znajdowało się w połowie drogi między Krakowem, a Sączem, które wraz z innymi miastami w ciągu tego szlaku jak Bochnia

⁴ Fragmenty rozdziału stanowią cytaty z opracowania Czesława Anioła „Mury obronne Lipnicy Murowanej” opublikowanej 17.08.2016 r. na stronie: lipniczanin.pl

i Czchów, były już ufortyfikowane. Być może Kazimierz Wielki rozpoczął je wznosić, a ponieważ był to proces długotrwały, nie skończył ich wznoszenia za swego życia. Chronione poprzez mury obronne miasto znacznie zyskiwało w oczach kupców, którzy odtąd bezpieczniej się w nim czuli. Lipnica uprzywilejowana była też prawem składu (sprzedaż towarów w mieście była obowiązkowa) i ludzie handlu byli w niej częstymi gośćmi.

Mury obronne Lipnicy stanowiły tzw. „ścianowy” system obronny polegający na bezpośrednim odgrózeniu obszaru chronionego ścianą muru. Nie miały baszt ani wysuniętych umocnień przedbramnych, pozwalających stosować system ostrzału flankowego. W tym okresie zaczęła właśnie pojawiać się broń palna, do której mury lipnickie nie były przystosowane. Straciły więc szybko swoją wartość, co uwidocznił szturm Szwedów na miasto w 1655 r. podczas „potopu szwedzkiego”. Po próbie obrony miasta przez mieszczan, mury zostały całkowicie zburzone i potem nie zostały już odbudowane.

Pod sam koniec XVIII w. władze austriackie przeprowadziły w obrębie murów ostateczną niwelację terenu, toteż obecnie tkwią one już jedynie pod ziemią, nakryte warstwą gleby. Linia przebiegu murów obronnych jest stosunkowo dobrze do dziś czytelna, od strony południowej i zachodniej podkreśla ją ciąg ulicy obwodowej, a od północy i wschodu skarpy schodzące do koryt Potoku Górzańskiego i Uszwicy. W roku 1967, w trakcie badań terenowych⁵ prowadzonych nad murami miejskimi w Lipnicy Murowanej dokonano kilku odsłonień w ich ciągu. Pozwoliło to określić przebieg fortyfikacji, strukturę murów i lokalizację bram. Bramy miejskie usytuowane były w linii drogowego traktu przecinającego obszar ufortyfikowany. Ulice, dojazdowa do rynku i wyprowadzająca z niego w kierunku drugiej bramy, wyłożone były drewnianymi dylami utwardzającymi ten odcinek przejazdowy. By dostać się do miasta od strony Bochni, należało wcześniej przekroczyć most przerzucony nad fosą z wodą, utrudniającą dostęp do bramy. Most wprowadzał w wąską szyję muru bramnego i ostatecznie w samą bramę, która miała 3 m szerokości, była to brama Bocheńska (porta Bochnensem). Brama ta wzmiankowana była jeszcze w 1730 r. Brama Sandecka znajdowała się po przeciwnej stronie miasta w południowo-wschodnim odcinku murów i prowadziła bezpośrednio do przeprawy przez Uszwicę. W czasie wspomnianych już badań odsłonięto w rejonie bramy Sandeckiej fundamenty budowli o wymiarach 5,75 x 3,78 m, która mogła być strażnicą przy bramie, gdzie pobierane były wszelkie stosowane w tym czasie opłaty drogowe. Z zachodniego narożnika rynku, od strony bramy Bocheńskiej trakt przecinał przestrzeń rynku ukośnie, w kierunku południowo – wschodnim prowadząc ku drugiej bramie. Długość odcinka przez miasto, od bramy do bramy wynosiła 230 m. Częściowo układ wlotowy ulicy od strony bramy Bocheńskiej został zakłócony budową pod koniec XVII w. kamieniczki starościńskiej, szerszej niż istniejąca tu działka. W związku z powyższym, dzisiejsza ulica przesunięta jest kilka metrów na północ i nie przechodzi już linią prostą od światła bramy. Mury, grubości ponad 2 m (w przebadanych odkrywkach grubość korony muru wynosiła 208 – 212 cm, a fundament spoczywał w tych miejscach nawet na głębokości 3,5 m, licząc od dzisiejszej powierzchni gruntu.) zbudowane były z piaskowcowych, nieregularnie obrobionych bloków spojonych wapienną zaprawą murarską. Szczeliny między głazami, które były różnej wielkości wypełniano drobnym kamiennym gruzem. Wewnętrzna strona muru była mniej starannie obrobiona, za to przy jego podstawie przebiegał utwardzony kamiennym gruzem pas niezabudowanej ziemi

⁵ W. Niewalda „Badania nad murami miejskimi w Lipnicy Murowanej” Teka Komisji Urbanistyki i Architektury t. 3, 1969 r.

spojonej polepą z gliny, a pod nimi żwir rzeczny. Widoczne na powierzchni, na zachód od bramy Sandeckiej, po prawej stronie ulicy obok niewielkiego lamusa kamienne bloki ciągnące się na długości około 20 m, to relikty owych murów, ich odcinka południowego. Dalszy odcinek tej ulicy biegnie po zewnętrznej stronie murów aż do bramy Bocheńskiej, obecnie koło skrzyżowania dróg w rejonie budynku gimnazjum. Droga ta łączyła w późniejszym okresie trakt od strony Wiśnicza z przeprawą mostową przez Uswicę poniżej bramy Sandeckiej z pominięciem wjazdu w obszar samego miasta. Dalszy ciąg murów prowadzi wzdłuż skarpy, granicą posesji plebanii i obejścia kościelnego aż do furty poniżej kościoła św. Andrzeja, od której zaczynała się droga do kościoła św. Leonarda. Od strony zachodniej przed murami (owa ulica obwodowa) biegła dodatkowo fosa z wodą, od kolana Uswicy przy bramie Sandeckiej do Potoku Górzańskiego po północnej stronie miasta, podnosząc obronność płaskiego w tym rejonie terenu. Bieżącego bezpieczeństwa miasta oprócz murów strzegła jeszcze straż miejska, którą zwano „pachołkami”⁶.

Określony powyżej układ przestrzenny fortyfikacji miejskich i drogowych traktów, trwał w Lipnicy co najmniej do drugiej połowy XIX w., bowiem zachowany plan miasta z roku 1847 ukazuje miasto w takim właśnie układzie. W drugiej połowie XIX w. ponownie przekształcono zachodnią pierzeję rynku, tu z kolei działkę zwężono, by poprowadzić tędy trakt drogowy z Muchówki przecinający rynek do pierzei wschodniej, gdzie zlikwidowano pośrodku działkę budowlaną. Wylimitowany został tym samym, a przynajmniej mocno ograniczony w użytkowaniu, ciąg starego traktu na Węgry prowadzący przez góry do Iwkowej i Czchowa, na korzyść drogi oznaczonej współcześnie jako droga nr 966.

W roku 1491 Kmiota z Wiśnicza wykupił dziedziczne wójtostwo Lipnicy i do końca XVI wieku panował w tym mieście, dzierżawiąc dodatkowo jej przedmieścia Górne i Dolne oraz wsie Rajbrot, Królówkę, Cichawę, Leszczynę, a także bardziej oddalone Jadowniki i Maszkienice. W późniejszym czasie obszar wymienionych wsi tworzył starostwo niegrodowe lipnickie, które trwało do 1810 roku. W tym czasie do starostwa przyłączono wieś Iwkową oraz część wsi Borówna.

Rajbrot jest największym w gminie Lipnica Murowana sołectwem⁷. Rozległość obszaru wsi sprawiła, że osadnictwo we wsi nie jest zwarte, podstawowy ciąg osadniczy zajmuje dolinę Uswicy, a liczne przysiółki ulokowały się w obrębie zboczy górskich wśród uprawnych, wcześniej wykarczowanych ról. Powstał więc system osadniczej wielodrożnicy. Największe rajbrockie osiedla to Kucek, Huta, Brzeziny, Jędraski, Konopki Domasy, Skotnica, Fielków, Zagórze, Winkiel. Główną oś komunikacyjną stanowi droga biegnąca od Wojakowej, w centrum wsi rozgałęzia się ona na trzy kierunki, a to: do Żegociny przez Bytomsko, do Muchówki przez lasy masywu Paprotnej oraz do Lipnicy Murowanej doliną Uswicy. Ta ostatnia droga, mimo iż do niedawna przekraczała aż siedmiokrotnie Uswicę i utrudniała komunikacyjną więź, to jednakże łączyła od wieków obie te miejscowości zwierzchnością starostwa, a obecnie gminy.

Geograficzne położenie Rajbrotu określić można jako położenie na styku trzech mezoregionów. Obszar wsi zajmuje południowe rubieże Pogórza Wiśnickiego, zachodnie partie Pogórza Rożnowskiego oraz północne stoki Beskidu Wyspowego. Beskidzki pas wzgórz kulminuje nad południową granicą Rajbrotu szczytami Kobyły (603 m) i Łopusza

⁶ Edward Polek „Lipnica Murowana. Zarys dziejów do 1985 roku” Tarnów 1993 r.

⁷ Opis dotyczący Rajbrotu pochodzi z oficjalnej strony Urzędu Gminy Lipnica Murowana „Z wizytą w Rajbrocie”

Wschodniego (612 m). Od północy obszar wsi zamknięty jest wzniesieniami Pogórza Wiśnickiego, a to Dominicznej Góry (468 m) oraz masywem Paprotnej (436 m). Od wschodu rozpościera się masyw Rogozowej zwanej inaczej Kozłową Górą (536 m) przynależny do Pogórza Rożnowskiego. Jest to zarazem obszerna, górna część dorzecza Uszwicy, tu bowiem z północnych zboczy góry Kobyły wypływa linia źródeł dających początek tej rzece. Zebrawszy liczne strumyki z gór otaczających Rajbrot, rzeka toczy swe wody nieckowatym obniżeniem ku zachodowi. W tak ukształtowanej geograficznie przestrzeni zaistniała w połowie XIII w. wieś Rajbrot. Informacje o Rajbrocie pojawiają się w zapisach historycznych dość wcześnie. Dziejopis rajbrodzkiej parafii - spis inwentarza z roku 1816, podaje datę 1260 jako rok budowy pierwszego kościoła i powołania parafii. Kościół fundowany miał być przez samego księcia Bolesława Wstydliviego, który równocześnie uposażył probostwo znaczną ilością gruntu. Miejscowa legenda podaje zaś, iż kościół ufundowała żona Bolesława Wstydliviego Kinga jako wotum za uratowanie się przed Tatarami. Pośrednio, z innych dokumentów dowiadujemy się, iż w tym czasie, w źródłiskowym obszarze rzeki Uschva (Uszwicy) prowadzona była trzebież lasów i kolonizacja terenów i że wiódł tamtędy trakt drogowy ze Strzeszyc w dolinie Łososiny do Bochni i Krakowa. Wspomina o tym dokument księcia Bolesława Wstydliviego z roku 1262 wydany panu na Niegowici komesowi Dzierżykrajowi. W roku 1326 w dokumentach świętopietrza, co wskazuje na istnienie (trwanie) w Rajbrocie parafii, spotykamy nazwę wsi w transkrypcji niemieckiej, a mianowicie Rothembrot tłumaczona współcześnie jako rumiany lub czerwony chleb. Nazwę wsi wywodzono też od jej pierwszych osadników, którymi byli jeńcy tatarscy, których osadzono tu po jednej z ich wypraw na ziemie Małopolski (1259/60 r.). Po zagospodarowaniu się w dolinie Uszwicy i przyjęciu polskiej mowy mieli orzec, że jest im jak w raju, a wszystkiego mają w bród, czyli Rajbród (nazwa używana jeszcze w XIX wieku).

W substancji architektonicznej wsi wyróżniają się zabytki sakralne, ich ozdobą jest mały drewniany kościół pochodzący z XVI w. oraz drewniany spichlerz z przełomu XVIII/XIX w., oba obiekty zostały włączone do Szlaku Architektury Drewnianej Małopolski.

Kościół p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, zbudowany został w 1511 r., jest to budowla drewniana o konstrukcji zrębowej, nawiązuje stylem do innych, choć wcześniejszych, gotyckich świątyń jakie w Małopolsce występują. Przy kościele stoi drewniana dzwonnica, również jak kościół oszalowana deskami. Całość zabudowy kościelnej otacza kamienny mur z kaplicami i kamiennymi figurami świętych. Wnętrze kościołka pokryte jest ciekawymi naściennymi polichromiami, figuralną i ornamentalną, cenne są rzeźby i ołtarze - ołtarz główny i dwa boczne. Ołtarz główny pochodzi z XVII w., mieści obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus i postać św. Jana. Na belce tęczowej zamykającej prezbiterium widnieje cenna grupa rzeźb przedstawiająca Ukrzyżowanie Chrystusa. W kościele znajduje się też późnogotycka, kamienna chrzcielnica, figura Chrystusa Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego.

Poniżej zabytkowej świątyni wyrósł już nowy, obszerniejszy kościół, nosił będzie imię Jana Pawła II. Powyżej kościoła znajduje się przeniesiony z rejonu dawnej plebani, zabytkowy spichlerz drewniany z przełomu XVIII/XIX w., jest to budynek parterowy nakryty dachem dwuspadowym, budowany wg. wzorów starej cieszni.

Na terenie Rajbrotu doliczyć się można ponad 20 kapliczek i figur przydrożnych. Stoją przy ciągach dróg: do Lipnicy, Muchówki, Wojakowej, zwracają na siebie uwagę artystycznym wystrojem i architekturą. W obejściu kościoła parafialnego stoi kapliczka, wykonana została z kamienia w roku 1811, a ufundowali ją parafianie. W odległym przysiółku Kucek znajduje się duża kaplica – kościół filialny, powyżej w pobliżu lasu, stoi oryginalna, stara kapliczka z początków XIX w. Ściany zbudowane są z grubych bloków kamienia, zwraca uwagę nietypowa w tych stronach apsyda stanowiąca formę prezbiterium. Dach pokryty blachą wysunięty jest do przodu i wsparty na słupach tworząc podcienie. Wewnątrz znajduje się ludowa rzeźba Chrystusa w Ogroju z postacią Anioła z kielichem oraz stary krucyfiks.

Architektonicznym i historycznym zarazem wspomnieniem lat I-szej wojny światowej, a są cmentarze wojenne, w Rajbrocie są takie dwa. Cmentarz oznaczony numerem 303, położony jest na skraju lasu (na Rakowcu), w masywie Paprotnej na wysokości 429 m n.p.m., około 2,5 km na północ od centrum Rajbrotu. Cmentarz założony jest na planie prostokąta, a otacza go wysoki kamienny mur z betonowym daszkiem. Na cmentarz wprowadza obszerna kamienna brama z ozdobną kratą w odrzwiach. Centralne miejsce tej wojennej nekropolii zajmuje kamienny krzyż na postumencie. Na mogiłach, których jest tu 48 (36 zbiorowych i 12 pojedynczych) stoją kute krzyże listwowe. Na tym cmentarzu zostało pochowanych 55 Austriaków, 176 Niemców, 299 Rosjan.

Drugi z cmentarzy, opatrzony numerem 300 znajduje się pod szczytem Kobyły 603 m (na Mułowcu) w gęstych lasach pokrywających północne zbocza góry. Jest to nekropolia znacznych rozmiarów, pochowanych zostało tu 96 Austriaków, 28 Niemców i 117 Rosjan. Cmentarz położony z dala od ludzkich osad uległ zapomnieniu, a czas poczynił tu daleko idące zmiany, obecnie przywracany jest jego pierwotny wygląd. Na tylnej ścianie ogrodzenia znajduje się zrekonstruowana marmurowa tablica z górnolotną sentencją poświęconą poległym.

W 1954 roku przeprowadzono nowy podział administracyjny i teren Gminy Lipnica Murowana został podzielony na 3 jednostki terenowe zwane Gromadzkimi Radami Narodowymi tj.: GRN w Lipnicy Murowanej dla wszystkich 3-ch Lipnic, GRN w Rajbrocie dla tej wsi, GRN w Chronowie dla Chronowa i Borównej. Od 1 stycznia 1958 r. GRN Chronów zostaje włączony do GRN Lipnica Murowana, natomiast Rajbrot przestał istnieć jako samodzielna gromada od 1 stycznia 1969 r. i włączono go ponownie do GRN w Lipnicy Murowanej. Od 1 stycznia 1973 r. rozpoczyna działalność nowa jednostka administracyjna tj. Urząd Gminy w miejsce gromadzkiej Rady Narodowej. Od 1 lipca 1976 r. Gmina Lipnica Murowana włączona została do Gminy Nowy Wiśnicz. Natomiast od 1 października 1982 roku Lipnica Murowana ponownie została gminą obejmującą 5 Sołectw tj. Lipnicę Murowaną, Lipnicę Dolną, Lipnicę Górną, Borówną i Rajbrot. Po reaktywowaniu straciła Sołectwo Chronów, który został przy Gminie Nowy Wiśnicz.

Obecnie, Lipnica Murowana jest gminą wiejską, z siedzibą w miejscowości Lipnica Murowana, która jest lokalnym centrum administracyjnym, kulturalnym, edukacyjnym oraz miejscem koncentracji instytucji oraz obiektów użyteczności publicznej.

Przez Gminę Lipnica Murowana przebiegają następujące szlaki turystyczne⁸:

1. Ścieżka spacerowo - przyrodnicza "Kamienie Brodzińskiego"

Długość trasy: 1 km

Czas przejścia: ok. 45 minut

Ścieżka prowadzi przez kompleks leśny porastający południowo – wschodnie stoki wzgórza Paprotna, o wysokości 432 m n.p.m.

Największą atrakcją przy trasie ścieżki są malownicze skałki piaskowcowe zlokalizowane w szczytowej części wzgórza, noszące nazwę „Kamienie Brodzińskiego”.

Tematyka poszczególnych przystanków na ścieżce nawiązuje do charakterystycznych dla występującego tam zbiorowiska leśnego gatunków drzew, krzewów i roślin zielnych, dotyczy ponadto podstawowych pojęć związanych ze zbiorowiskami leśnymi.

Jeden z przystanków poświęcony jest budowie i genezie skał tworzących pomnik przyrody nieożywionej „Kamienie Brodzińskiego”, a inny opisuje życie i twórczość Kazimierza Brodzińskiego.

2. Ścieżka przyrodnicza przy Ośrodku Edukacji w Borównej

Ścieżka przyrodnicza wytyczona została przy Ośrodku Edukacji w Borównej, na terenie Wiśnicko-Lipnickiego Parku Krajobrazowego, w celu prowadzenia terenowej edukacji ekologicznej.

Na mierzącej (wraz z drogą powrotną), około 4 kilometry trasie znajduje się 8 przystanków, na których zapoznać się można z budową hydrogeologiczną regionu, różnymi zbiorowiskami leśnymi, poznać podstawowe gatunki drzew, krzewów i rosnących na tym terenie roślin chronionych oraz zobaczyć ciekawe obiekty przyrody nieożywionej. Czas przejścia ścieżki przyrodniczej wynosi około 3 godziny.

3. "Przez Pogórze Wiśnickie" - szlak niebieski

Trasa prowadzi z położonej na progu Pogórza Karpackiego Bochni (stacja PKP) na południe, poprzez całą przestrzeń Pogórza Wiśnickiego, prezentując osobliwości przyrodnicze i kulturowe tej części Pogórza, a zarazem Wiśnicko – Lipnickiego Parku Krajobrazowego.

Miejsca i obiekty turystycznie atrakcyjne, rys krajoznawczy szlaku:

- Bochnia: Kopalnia Soli (sanatorium, turystyczna trasa zwiedzania), układ urbanistyczny średniowiecznego miasta, bazylika św. Mikołaja, Muzeum im. St. Fischera.
- Wiśnicko – Lipnicki Park Krajobrazowy: „szlak węgierski”, fragmenty historycznego szlaku drogowego na Węgry - zespół urbanistyczny Nowego Wiśnicza, zamek Kmitów i Lubomirskich – Muzeum, rezerwat przyrody „Kamień Grzyb”, pomnik przyrody „Kamienie Brodzińskiego”, zabytkowy kościół i spichlerz w Rajbrocie, pogórskie krajobrazy.

4. "Rubieżami Pogórza Wiśnickiego" - szlak zielony

Szlak prowadzi wierzchowinowymi partiami południowej części Wiśnicko - Lipnickiego Parku Krajobrazowego, a więc grzbietem Dominicznej Góry i ciągiem tzw. Progu Czchowskiego należącego już do Pogórza Rożnowskiego.

Miejsca i obiekty atrakcyjne turystycznie, rys krajoznawczy szlaku:

⁸ Informacje zaczerpnięte z oficjalnej strony Urzędu Gminy Lipnica Murowana „Szlaki turystyczne”

Rajbrot - obiekty Szlaku Architektury Drewnianej, przełom Potoku Piekarskiego, krzyż powstańczy na Piekarskiej Górze, zabytkowe kapliczki w paśmie Śpilówki (św. Jana, Matki Boskiej Częstochowskiej, pustelnia Urbanka), rezerwat przyrody "Bukowiec", grób partyzanta, Czchów - miejski zespół urbanistyczny, zamek.

5. Do "Białego Jelenia" - szlak czarny

Trasa szlaku prowadzi leśnym kompleksem rozciągającym się między Lipnicą, Rajbrotem i Iwkową. W pierwszej swej części: Lipnica Murowana – bacówka „Biały Jeleń” w Iwkowej szlak wiedzie doliną Piekarskiego Potoku. Druga zaś jego część: bacówka „Biały Jeleń” – Rajbrot biegnie masywem Rogozowej (536 m n.p.m.), najwyższego wzniesienia w tej części Pogórza Karpackiego. Jest to odcinek widokowy na górną część doliny Uszwicy i Beskid Wyspowy. Szlak ten jest idealną spacerową trasą dla przebywających w architektonicznej perle Pogórza Wiśnickiego - Lipnicy Murowanej. Wędrówka czarnym szlakiem przeniesć może w jakże odmienny, a przede wszystkim piękny pogórski krajobraz przyrody.

Miejsca i obiekty turystycznie atrakcyjne, rys krajoznawczy szlaku:

Lipnica Murowana – miejski zespół urbanistyczny, obiekty kultu religijnego i inne, dolina Piekarskiego Potoku (oryginalny przyrodniczo fragment Wiśnicko – Lipnickiego Parku Krajobrazowego), „Źródółko Powstańców”, bacówka „Biały Jeleń”, strefa widokowa na Rogozowej.

6. Szlakiem cmentarzy wojennych

W roku 1917 żołnierze rosyjscy rozpoczynają budowę cmentarzy w Rajbrocie.

Budowę prowadził inżynier Stefan Koloschek podporucznik z Moraw. Projektantem cmentarzy był Franc Stark. Na cmentarzach pochowano żołnierzy austriackich, rosyjskich a także polskich poległych na terenie Rajbrotu podczas I wojny. Po ukończeniu budowy w 1918 roku żołnierze wrócili do swoich krajów. Cmentarze powstają na Kucku (tzw. Mulowiec) i Rakowcu.

Gmina Lipnica Murowana leży w zasięgu Wiśnicko – Lipnickiego Parku Krajobrazowego. Park został utworzony w 1997 roku Rozporządzeniem Wojewody Tarnowskiego z dnia 12 maja 1997 r (Dz. Urz. Woj. Tarnowskiego Nr 6, poz. 41 z 1997 r.). Dla Parku obowiązuje Uchwała Nr XXXV/536/17 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 24 kwietnia 2017 r. w sprawie Wiśnicko – Lipnickiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Województwa Małopolskiego z 2017 r. poz. 3206). Zgodnie z ww. Uchwałą Wiśnicko – Lipnicki Park Krajobrazowy obejmuje dwie gminy: Nowy Wiśnicz i Lipnica Murowana. Park został powołany w celu ochrony wartości przyrodniczych, kulturowych i historycznych oraz krajobrazowych. Do szczególnych celów ochrony wartości kulturowych i historycznych należy:

1. zachowanie zabytkowych układów urbanistycznych oraz tradycyjnego krajobrazu wiejskiego;
2. wspieranie działań zmierzających do zachowania zabytków architektury;
3. wspieranie działań mających na celu zachowanie zwyczajów ludowych oraz rozwój rzemiosłnictwa.

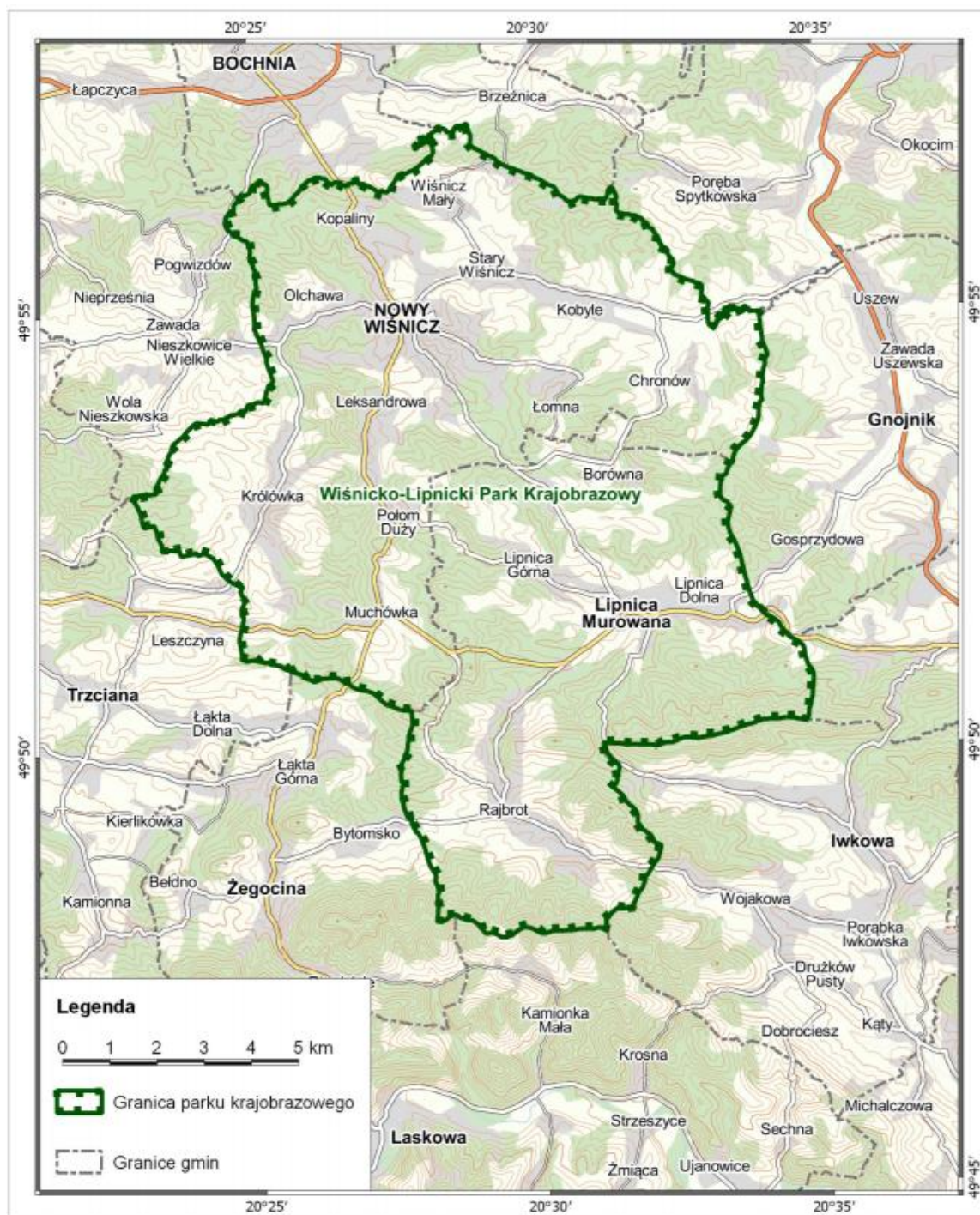
Do indywidualnych form ochrony przyrody na terenie gminy Lipnica Murowana należą pomniki przyrody. Najstarszy pomnik rosnący przy cmentarnym kościele pod

wezwaniem św. Leonarda został uznany za pomnik przyrody w 1934 r. Drzewo, dąb szypułkowy *Quercus robur*, ma wysokość 23 m i pierśnicę 182 cm. Obowiązujący akt prawny dla tego obiektu stanowi Zarządzenie Nr 2/87 Wojewody Tarnowskiego z dnia 26.02.1987 roku w sprawie uznania tworów przyrody za pomniki przyrody (Dz. Urz. Woj. Tarnowskiego Nr 3, Poz. 30). W 1962 roku Decyzją Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie ustanowiono pomnikiem przyrody skałę „Kamienie Brodzińskiego”. Obiekt znajduje się na Wzgórzu Paprotna. Obowiązującym aktem prawa dla obiektu jest Zarządzenie Nr 2/87 Wojewody Tarnowskiego z dnia 26.02.1987 roku w sprawie uznania tworów przyrody za pomniki przyrody (Dziennik Urzędowy Województwa Tarnowskiego Nr 3, Poz. 30). Warto dodać, że wzdłuż ścieżki prowadzącej do obiektu znajdowały się kapliczki nadrzewne (szafkowe), z których do dziś przetrwała jedna.

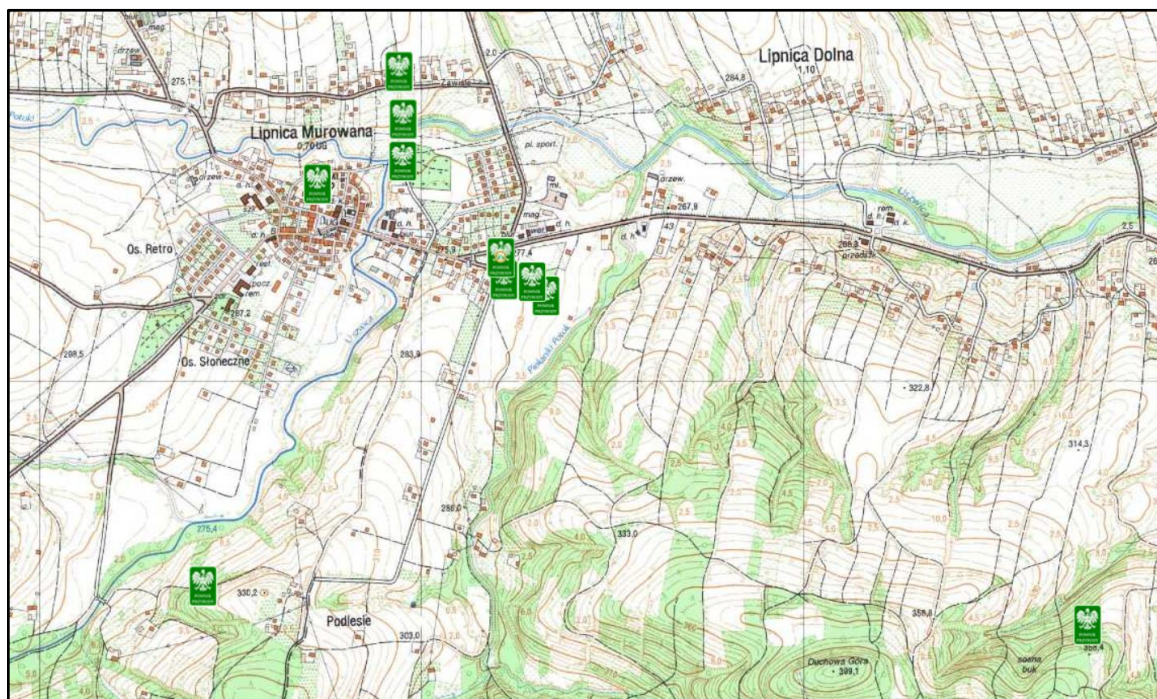
Kolejny obiekt również związany jest z obiektem zabytkowym – Dworem Ledóchowskich. Na wprost bramy wjazdowej do parku podworskiego rośnie dąb szypułkowy *Quercus robur*, objęty ochroną w formie pomnika przyrody z 1969 r. Drzewo ma 23 m wysokości i mierzy 143 cm w pierśnicy. Obowiązujący akt prawny jak dla dwóch powyższych obiektów. Za dworem, w parku podworskim ochroną objęto też dwa drzewa w formie jednego pomnika przyrody: Lipa drobnolistna *Tilia cordata* oraz Topola biała *Populus alba*. Drzewa ustanowiono pomnikiem przyrody w tym samym roku co rosnący nieopodal dąb – w 1969 r. Obowiązujący akt prawa dla obiektu to ww. Zarządzenie. Za ogrodzeniem Dworu, w kierunku drogi 966, na tzw. skwerze przy parku podworskim, ochroną objęto drzewo, dla którego brak bliższych danych. Ustanowienie pomnikiem przyrody miało miejsce w 1969 roku. A obowiązujący akt prawny jak dla ww. obiektów.

W sąsiedztwie kościoła św. Leonarda, nad rzeką Uszwicą, po drugiej stronie jej brzegu ustanowiono 1980 r. pomnikiem przyrody dąb szypułkowy *Quercus robur*. Pokażnych rozmiarów drzewo o wysokości 22 m i 166 cm w pierśnicy rośnie pomiędzy nadrzeczną roślinnością. Obowiązujący akt prawa dla obiektu to ww. Zarządzenie. Dalej na północ, już w zabudowaniach przysiółka Zawisłe, w odległości nie więcej niż 130 m rośnie kolejny dąb szypułkowy *Quercus robur* objęty ochroną w tym samym 1980 r. Dąb ma 24 m wysokości i 137 cm w pierśnicy. Obowiązuje ten sam akt prawny jak dla powyższych obiektów.

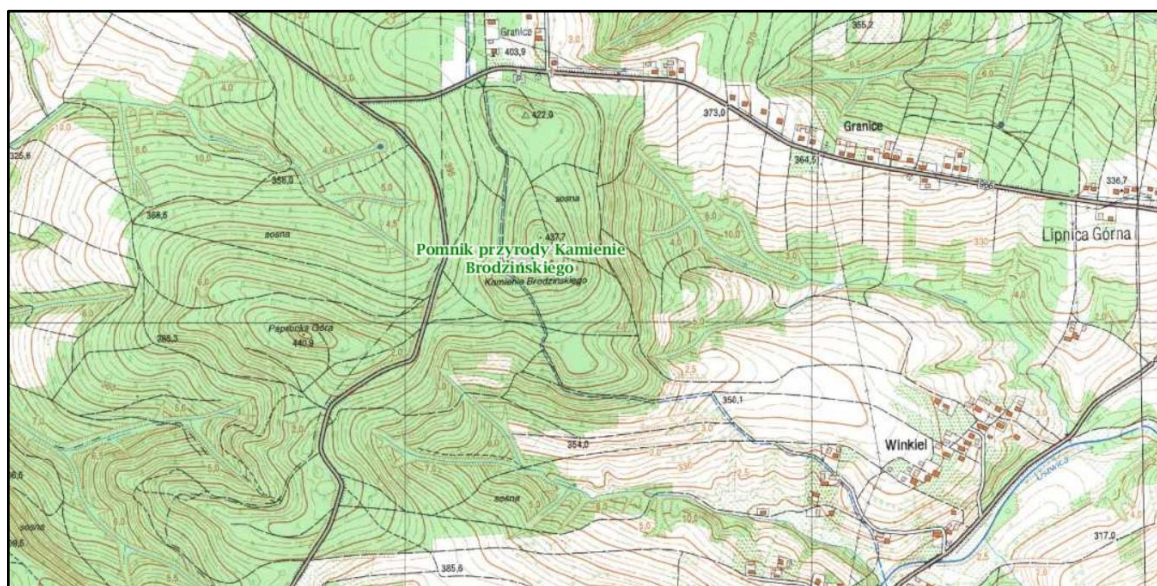
W pobliżu kościoła parafialnego św. Andrzeja Apostoła, w 1963 r. objęto ochroną lipę drobnolistną *Tilia cordata*. Drzewo ma wysokość 22 m i 153 cm w pierśnicy. Obowiązuje dla obiektu Rozporządzenie Nr 14/02 Wojewody Małopolskiego z dnia 31.01.2002 roku w sprawie pomników przyrody na terenie województwa małopolskiego (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego Nr 22, Poz. 431). Na południe od centrum Lipnicy Murowanej, z dala od zabudowań, na skraju lasu rośnie dąb szypułkowy *Quercus robur*, wysokości 24 m, mający 127 cm w pierśnicy. Obiekt objęto ochroną 1998 roku. Dla obiektu obowiązuje Rozporządzenie Nr 49/98 Wojewody Tarnowskiego z dnia 22.09.1998 roku w sprawie uznania tworów przyrody za pomniki przyrody (Dziennik Urzędowy Województwa Tarnowskiego Nr 19, Poz. 238).

Rysunek 7. Mapa poglądowa Wiślicko-Lipnickiego Parku Krajobrazowego [źródło: Uchwała Nr XXXV/536/17 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 24 kwietnia 2017 r. w sprawie Wiślicko – Lipnickiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Województwa Małopolskiego z 2017 r. poz. 3206)]

Rysunek 8. Lokalizacja pomników przyrody na terenie gminy Lipnica Murowana [źródło: Geoserwis Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska]

Rysunek 9. Lokalizacja pomnika przyrody „Kamienie Budzińskiego” [źródło: Geoserwis Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska]

W drodze na Duchową Górę, objęto ochroną skałki piaskowca istebniańskiego pod nazwą „Gościniec”. Na obiekt składa się skałka o długości 35,5 m i szerokości 5 m, podzielona na 5 mniejszych brył mających kształt baszt. Obiekt jest najmłodszym pomnikiem przyrody na terenie gminy, a powołano go w 2004 r. Obowiązującym aktem prawnym jest Rozporządzenie Nr 7 Wojewody Małopolskiego z dnia 13 kwietnia 2004 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody oraz uchylecia uznania za pomniki przyrody na terenie województwa małopolskiego (Dz. Urz. Województwa Małopolskiego z 2004 r. Nr 85, poz. 1086).

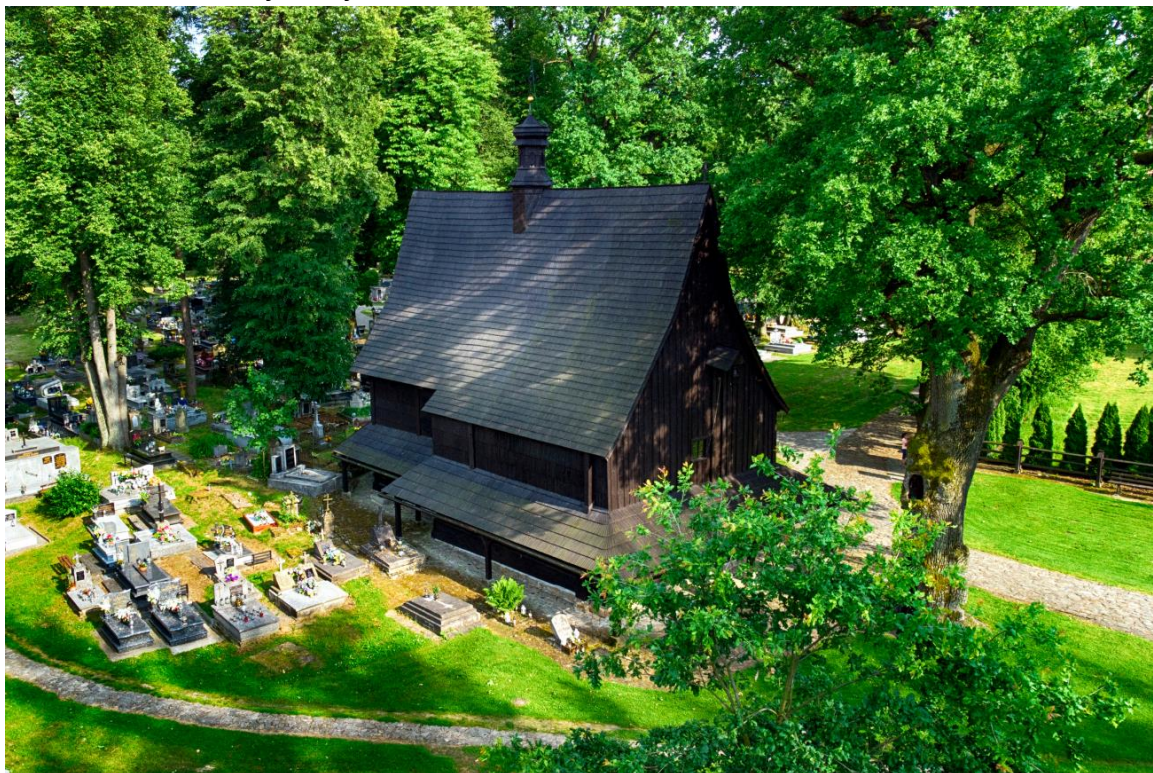
6.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Rejestr zabytków województwa małopolskiego prowadzony jest przez Wojewódzkiego Małopolskiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, który zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.) jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisu zabytków do rejestru.

Wpis zabytków do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestrów zabytków, określonej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem: księga A – zabytki nieruchome, księga B – zabytki ruchome, księga C – zabytki archeologiczne.

Lipnica Murowana jest członkiem Ligi Polskich Miast i Miejsc UNESCO. Na listę światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego UNESCO jako perłę średniowiecznej architektury drewnianej wpisany został 5 lipca 2003 roku zabytkowy kościół św. Leonarda.

Rysunek 10. Kościół cmentarny p.w. św. Leonarda w Lipnicy Dolnej wpisany 5 lipca 2003 r. na listę światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego UNESCO [fot. Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej, czerwiec 2023 r.]

Za obszar objęty ochroną na mocy decyzji 27COM8C.36 (UNESCO) uważa się teren w najbliższym otoczeniu kościoła wraz ze starszą częścią cmentarną.

Rysunek 11. Obszar objęty decyzją dec. 27COM8C.36 (UNESCO)

Tabela 1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, na terenie Gminy Lipnica Murowana

Lp.	Obiekt	Adres	Numer dz. ewid.	Data	Nr decyzji	Stan zachowania obiektu*
1	ZESPÓŁ STAROMIEJSKI	Lipnica Murowana	244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260/1, 260/2, 261, 262, 263/1, 263/2, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289/2, 289/3, 290, 291, 292, 293, 294, 295/1, 295/2, 296, 297, 298, 299, 300/1, 300/2, 301, 302, 303/1, 304/1, 305/1, 306, 307, 308, 309, 310/1, 310/2, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 327, 328, 329, 330/1, 330/2, 331, 332/1, 333, 334, 335/1, 336/1, 337/1, 338, 339, 340/1, cz. 341, 342/6, 343, 344, 345/1, 346/1, 347/1, 348, 349, 350/1, 350/2, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359/1, 359/2, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371,	17.04.1976 r.	A-82	bardzo dobry

			372/2, 372/3, 373, 374/1, 375/1, 376/1, 377/1, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386/1, cz. 386/2, 387, 388, 389, 390, 391/ 1, 391/2, 392, 393, 394/1, 394/2, cz. 395/3, cz. 803, 804/1, cz. 804/2, 416, 417/1, 417/2, 486, 487, 488, 489, 490, 491/1, 491/2, 775, 776/1, 776/2, 776/3, 784/1, cz. 784/2, cz. 782/3, cz. 777/2, cz.793, 876, cz.837, cz. 875, 659			
2	KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. ANDRZEJA	Lipnica Murowana nr 20	362	06.11.1969 r.	A-155 i A-29	dobry
3	KOŚCIÓŁ FIL. P.W. ŚW. SZYMONA	Lipnica Murowana nr 38	286, 287	06.11.1969 r.	A-156 i A-30	dobry
4	DOM STAROŚCIŃSKI	Lipnica Murowana Rynek 3 (d.1)	372/3	03.03.1978 r.	A-148	dobry
5	DOM RYNEK 22	Lipnica Murowana Rynek 22	347/1	17.02.1978 r.	A-141	dobry
6	DOM NR 30	Lipnica Murowana Rynek 30	356	03.02.2010 r.	A-1190/M	dobry
7	KOŚCIÓŁ CMENTARNY P.W. ŚW. LEONARDA Z NAJBLIŻSZYM OTOCZENIEM W OBREBIE CMENTARZA	Lipnica Dolna nr 223	776/2	06.11.1969 oraz zmiana z dn. 15.01.2013 r.	A-154 oraz zmiana A- 319/M	dobry
8	ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. PW. NARODZENIA NMP: KOŚCIÓŁ, MUR, 5 KAPLIC, DZWONNICA, DRZEWOSTAN	Rajbrot k. 43	cz. 3231/1, 3231/2	dn. 19.04.1968 r.	A-26	dobry
9	CMENTARZ WOJENNY NR 300 Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ	Rajbrot k. 107	5797	dn. 08.03.2017 r.	A-1469/M	dobry

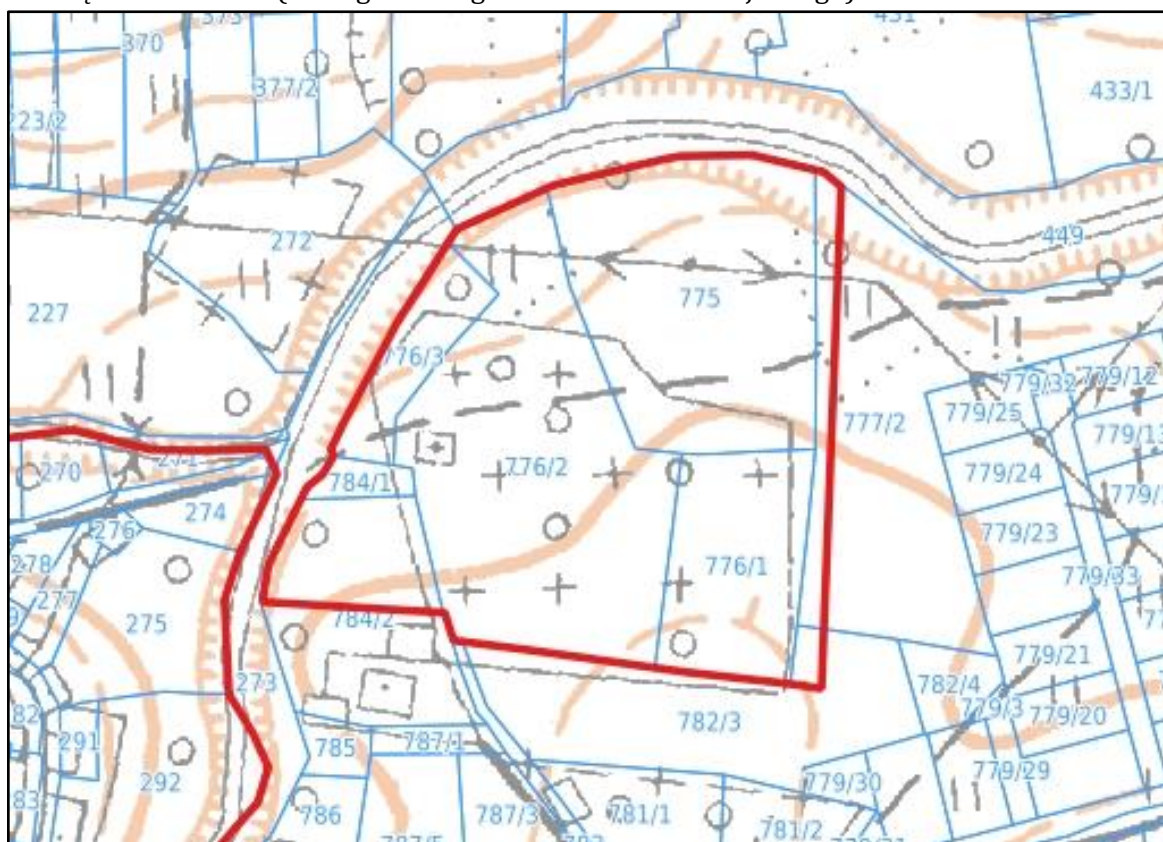
źródło: Gminna Ewidencja Zabytków gminy Lipnica Murowana [źródło: Zarządzenie Wójta Gminy Lipnica Murowana Nr 120/2020 z dnia 17 grudnia 2020 r. z aktualizacją podjętą Zarządzeniem Nr 64/2024 Wójta Gminy Lipnica Murowana z dn. 10.04.2024 r.]

Oznaczenia tabeli:

* stan obiektu określony na podstawie kart adresowych zabytków nieruchomych

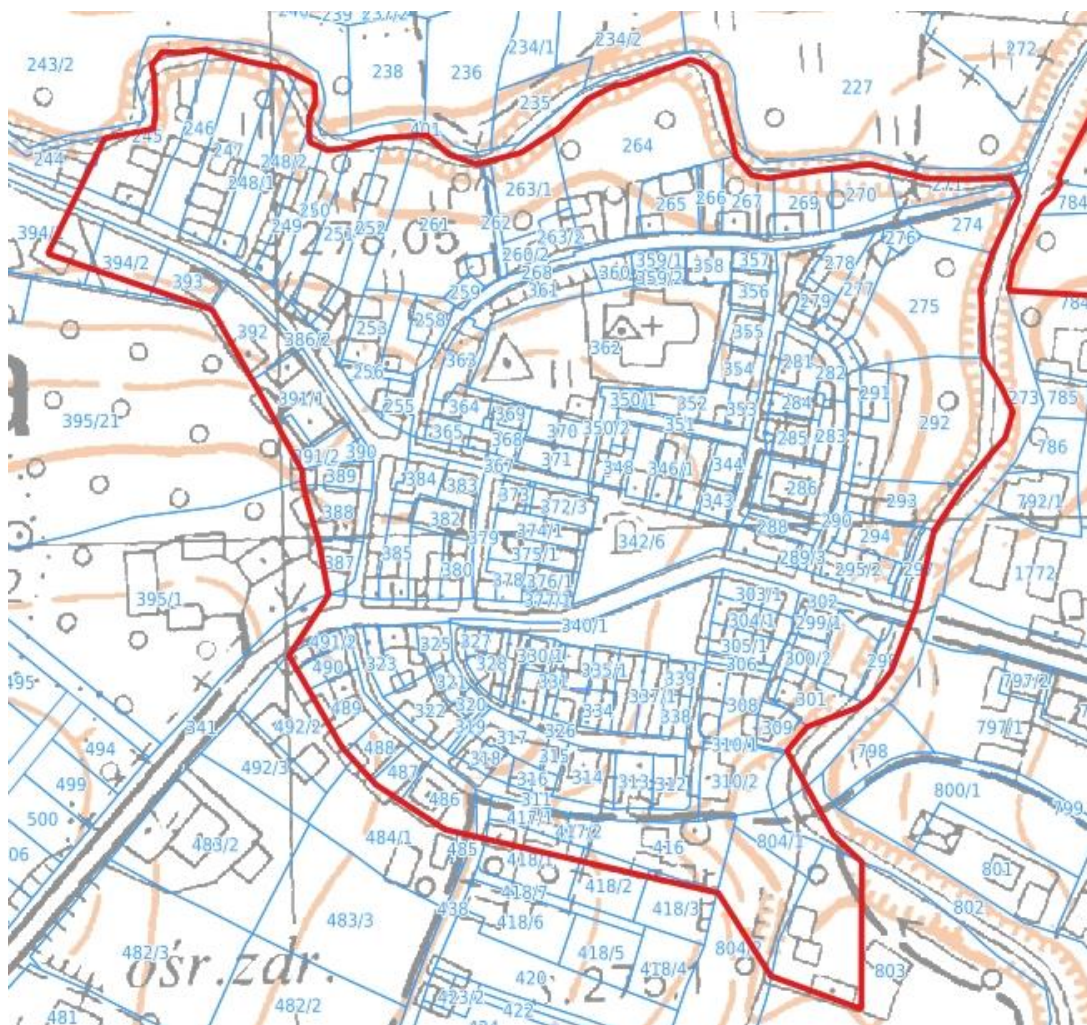
Do obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków należy zespół staromiejski Lipnicy Murowanej. Obszar objęty ochroną stanowi centrum miasta w granicach niegdyśszych murów miejskich, które miejscami widoczne są jeszcze pomiędzy zabudowy (objęte ochroną poprzez wpis do ewidencji Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków).

Obszar kościoła cmentarnego p.w. św. Leonarda obejmuje najbliższe otoczenie w obrębie cmentarza (nowego i starego oraz cmentarza wojennego).

Rysunek 12. Obszar objęty decyzją WMKZ nr A-154 ze zmianą nr A-1319/M z dn. 06.11.1969 oraz zmianą z dn. 15.01.2013 r.

W stosunku do obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje wymóg uzyskania pozwolenia konserwatorskiego w wypadku podejmowania jakichkolwiek działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku (art. 36 ustawy o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami), zwłaszcza w wypadku prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, a także w razie wykonywania robót budowlanych w otoczeniu zabytku, dokonywania podziału nieruchomości, zmiany przeznaczenia lub sposobu korzystania z zabytku oraz umieszczania na nim urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów.

Rysunek 13. Obszar Zespołu Staromiejskiego w Lipnicy Murowanej, objęty decyzją WMKZ nr I-3-7/48 z dn. 25.04.1948 oraz nr A-82 z dn. 17.04.1976 r.

6.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, gminna ewidencja zabytków prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu Gminy. Karta ewidencyjna zabytku zawiera w szczególności dane umożliwiające określenie zabytku oraz miejsce jego położenia, zwięzły opis cech i wartości kulturowych oraz rodzaj własności.

Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, która z kolei jest częścią prowadzonej przez generalnego konserwatora zabytków krajowej ewidencji zabytków. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programu opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Na terenie Gminy Lipnica Murowana znajdują się następujące obiekty wpisane do ewidencji zabytków, które podlegają ochronie:

Tabela 2. Wykaz obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków Gminy Lipnica Murowana

Lp.	Obiekt	Adres	Numer dz. ewid.	Stan zachowania obiektu*
1.	Relikty murów miejskich	Lipnica Murowana, obok nr 141	316, 317, 318, 358, 359/2, 360, 361	zagrożony
2.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 2	371	dobry
3.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 6	376/1	średni
4.	Urząd Gminy	Lipnica Murowana nr 44	343	dobry
5.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 12	336/1	dobry
6.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 13	337/1	dobry
7.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 17	304/1	dobry
8.	D. Budynek mieszkalny, ob. Handlowo - usługowy	Lipnica Murowana nr 18	303 /1	dobry
9.	Budynek mieszkalny ob. przedszkole	Lipnica Murowana nr 19	289/2	dobry
10.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 23	332/1	zły
11.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 24	381	dobry
12.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 26	348	dobry
13.	Budynek administracyjny Urzędu Gminy	Lipnica Murowana nr 74	344	dobry
14.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 53	346/1	dobry
15.	Budynek mieszkalny (chałupa)	Lipnica Murowana nr 59	384	średni
16.	Budynek mieszkalny (chałupa)	Lipnica Murowana nr 79	300/2	dobry
17.	Budynek mieszkalny (chałupa) ze stodołą	Lipnica Murowana nr 105	382	dobry
18.	Budynek mieszkalny (chałupa)	Lipnica Murowana nr 108	369	dobry
19.	Budynek mieszkalny (chałupa)	Lipnica Murowana nr 113	295/2	dobry
20.	Budynek mieszkalny (chałupa)	Lipnica Murowana nr 129	320	średni
21.	Budynek mieszkalny (chałupa)	Lipnica Murowana nr 106	355	dobry
22.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 153	335/1	dobry
23.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 4	374/1	dobry
24.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 5	375/1	dobry
25.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 16	305/1	dobry
26.	Budynek mieszkalny ob. mieszkalno - handlowy	Lipnica Murowana nr 31	345/1	dobry
27.	Budynek mieszkalny (chałupa)	Lipnica Murowana nr 54	245	średni
28.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 87	393	dobry

29.	Budynek mieszkalny ob. mieszkalno - handlowy	Lipnica Murowana nr 157	299/1	dobry
30.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 10	323	zły
31.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 97A	710/4	dobry
32.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 141	316	bardzo zły
33.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 154	115/1	zły
34.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 158	236	dobry
35.	Budynek mieszkalny	Lipnica Murowana nr 184	318	zły
36.	Nowy Cmentarz Parafialny w Lipnicy Murowanej	Lipnica Murowana	659	dobry
37.	Miejsce pocmentarne (cmentarz przykościelny przy kościele parafialnym)	Lipnica Murowana k. 20	362	niezagrożony
38.	Miejsce pocmentarne (cmentarz przy kościele św. Szymona)	Lipnica Murowana k. 38	286, 287	niezagrożony
39.	Dwór Ledóchowskich	Lipnica Dolna nr 229	875	zagrożony
40.	Budynek mieszkalny (chałupa)	Lipnica Dolna nr 237	789/1	dobry
41.	Cmentarz wojenny z lat I wojny światowej nr 299	Lipnica Dolna k. 223	776/2	niezagrożony
42.	Stary cmentarz parafialny	Lipnica Dolna k. 223	776/2, 776/1	niezagrożony
43.	Miejsce pocmentarne (dawny cmentarz choleryczny)	Lipnica Dolna k. 124	813/3	w zaniku/nieczytelnym
44.	Budynek mieszkalny	Lipnica Górna nr 139	793	dobry
45.	Budynek mieszkalny	Lipnica Górna nr 142	763	dobry
46.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 300	3143	dobry
47.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 69	4686	dobry
48.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 85	2746	dobry
49.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 131	3652	dobry
50.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 172	2971/1	dobry
51.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 333	2764	dobry
52.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 342	2768/1	dobry
53.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 363	2978	dobry
54.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 452	3703	dobry
55.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 23	2056	dobry
56.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 59	3347/1	dobry
57.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 244	2970/4	dobry
58.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 322	974	średni
59.	Budynek mieszkalny	Rajbrot nr 443	1814, 1815	dobry
60.	Stodoła	Rajbrot nr 16	1403	średni
61.	Stodoła	Rajbrot nr 244	2970/4	zły
62.	Cmentarz wojenny nr 303 z I wojny światowej	Rajbrot, przy szosie do Muchówki, ok 100 m na zachód od szosy, na tzw. Rakowcu	803	niezagrożony

63.	Cmentarz parafialny (stary)	Rajbrot, przy szosie do Muchówki, na północ od centrum wsi w odległości ok. 380 m od Kościoła par. pw. Narodzenia NMP w Rajbrocie	1863	niezagrożony
64.	Miejsce pocmentarne (cmentarz przykościelny)	Rajbrot, otoczenie w granicach ogrodzenia Kościoła par. pw. Narodzenia NMP w Rajbrocie.	3231/2	niezagrożony
65.	Cmentarz parafialny (nowy)	Rajbrot, ok. 300 m na wschód za Kościołem par. pw. Narodzenia NMP w Rajbrocie.	2192	niezagrożony

źródło: Gminna Ewidencja Zabytków gminy Lipnica Murowana [źródło: Zarządzenie Wójta Gminy Lipnica Murowana Nr120/2020 z dnia 17 grudnia 2020 r. z aktualizacją podjętą Zarządzeniem Nr 64/2024 Wójta Gminy Lipnica Murowana z dn. 10.04.2024 r.]

Oznaczenia tabeli:

* stan obiektu określony na podstawie kart adresowych zabytków nieruchomych

Ponadto, na terenie gminy ochroną prawną objęto szczególnie cenne obiekty ruchome – kapliczki, figury i krzyże przydrożne.

Tabela 3. Wykaz obiektów o cechach zabytkowych: kapliczek, figur i krzyży przydrożnych wykazanych w ewidencji zabytków

Lp.	Obiekt	Adres / lokalizacja	Nr dz. ew.	Materiał	Data powstania	Stan zachowania obiektu*
1.	Kapliczka domkowa	Lipnica Murowana k. nr 188, zlokalizowana na rozdrożu dróg Lipnica Murowana - Lipnica Górna - Nowy Wiśnicz	214, 210	kamienna	1906 r.	dobry
2.	Kapliczka szafkowa	Lipnica Murowana k. nr 25, przy drodze przez osiedle Tamta Strona	141	drewniana	XIX w.	dobry
3.	Kapliczka Chrystusa Frasobliwego	Lipnica Murowana k. nr 110, przy drodze przez przysiółek Wielka Droga	72/1	drewniana na betonowym post.	k. XIX w.	dobry
4.	Figura św. Szymona z Lipnicy	Lipnica Murowana, w centralnej części Rynku	342/6	kamienna	1913 r.	dobry
5.	Kapliczka z figurą krzyża	Lipnica Murowana k. nr 278, na Przedmieściu Górnym, przy drodze do Nowego Wiśnicza	395/20	kamienna	1874 r.	dobry
6.	Kapliczka z figurą Serca Jezusa	Lipnica Murowana, przy drodze nr 966 do Muchówki	651	kamienna	1866 r.	dobry

7.	Figura św. Floriana	Lipnica Dolna k. nr 236, Przysiółek Nowe Miasto, 300 m. od rynku w Lipnicy Murowanej	824/1	kamienna	1837 r.	dobry
8.	Kapliczka domkowa św. Jana Nepomucena	Lipnica Dolna, przysiółek Podlesie, dojście połą drogą biegnącą wzdłuż Piekarskiego Potoku	855	kamienno - ceglana	XIX w.	dobry
9.	Kapliczka z figurą Matki Bożej Różańcowej	Lipnica Dolna k. nr 100, przy drodze Lipnica Murowana - Tymowa	1734/1	kamienna	1872 r.	dobry
10.	Kapliczka	Lipnica Dolna k. nr 148, pierwsza z trzech kapliczek wzdłuż drogi do Tymowej	1747	kamienna	1890 r.	dobry
11.	Kapliczka Matki Bożej	Lipnica Dolna k. nr 147, druga z trzech wzdłuż drogi do Tymowej	1303	kamienna	1900 r.	dobry
12.	Kapliczka z Grupą Ukrzyżowania	Lipnica Dolna k. nr 105, trzecia z trzech wzdłuż drogi do Tymowej	1306	kamienna	1896 r.	zły
13.	Kapliczka z Grupą Ukrzyżowania	Lipnica Dolna k. nr 41, nieopodal drewnianego krzyża po drugiej stronie drogi do Gosprzydowej	715/3	kamienna	1900 r.	dobry
14.	Kapliczka Matki Bożej Różańcowej	Lipnica Dolna k. nr 151, pobocze drogi do Gosprzydowej	723/1	kamienna	1878 r.	zły
15.	Kapliczka z figurą krzyża	Lipnica Dolna, przy drodze do Borównej przysiółek Krasna Góra	92	kamienna	1899 r.	średni
16.	Krzyże (dwa) na cmentarzu cholerycznym	Lipnica Dolna, przy posesji 124, dojście od drogi na Podlesie	813/3	drewniana	2007 r.	zły
17.	Kapliczka szafkowa	Lipnica Górna k. nr 171, rozdroże Nowy Wiśnicz - Lipnica Murowana - Borówna	340	drewniana	b.d.	dobry
18.	Kapliczka	Lipnica Górna k. nr 90, przy drodze z Lipnicy Murowanej do Nowego Wiśnicza	364	kamienna	XIX w.	dobry
19.	Figura krzyża zwana Bożą Męką	Lipnica Górna, przysiółek Wymyślina pod wzgórzem Lipczonka, w ciągu historycznym szlaku węgierskiego	847/2	kamienna	XVIII w.	dobry
20.	Kapliczka p.w. Św. Trójcy	Lipnica Górna k. nr 12, kapliczka słupowa przy głównej drodze wiodącej doliną Potoku Górzańskiego w kierunku Połomia Dużego	1679	kamienna	1884 r.	dobry

21.	Figura krzyża z Grupą Ukrzyżowania	Lipnica Górna, przy drodze prowadzącej do Połomia Dużego	1020	kamienna	1878 r.	dobry
22.	Kapliczka z Grupą Ukrzyżowania	Lipnica Górna, najbliższa posesja to nr 342	1763/4	drewniana	1884 r.	dobry
23.	Kapliczka z Grupą Ukrzyżowania	Lipnica Górna, przy drodze przez przysiółek Wymyślina	420	kamienna	1901 r.	dobry
24.	Kapliczka św. Jana Nepomucena	Borówna, centrum wsi, najbliższa posesja to nr 117	222	drewniana kamienny m post.	XVII/XIX w.	dobry
25.	Kapliczka domkowa Garpielów	Borówna, przy posesji nr 83	618	murowana	b.d.	średni
26.	Kapliczka Serca Jezusowego	Borówna, najbliższa posesja to nr 27	270/5	kamienna	1910 r.	dobry
27.	Kapliczka z Grupą Ukrzyżowania	Borówna, najbliższa posesja to nr 40	472	kamienna	1890 r.	średni
28.	Kapliczka p.w. NMP Niepokalanie Poczętej	Rajbrot k. cmentarza wojennego, na tzw. Rakowcu	802/2	kamienna	poł. XX w.	dobry
29.	Kapliczka p.w. Najświętszej Maryi Panny	Rajbrot na skrzyżowaniu dróg: powiatowej w kierunku na Muchówkę z drogą gminną na Pustkę	842	kamienna	1858 r.	średni
30.	Kapliczka Matki Bożej i św. Antoniego	Rajbrot, przy posesji nr 403	3776	drewniana	1900 r.	dobry
31.	Kapliczka z ukrzyżowanym	Rajbrot k. nr 289, przysiółek Pod Kuckiem	4851/2	murowana	k. XIX w.	średni
32.	Kapliczka p.w. Najświętszego Serca Jezusa	Rajbrot k. nr 355, przysiółek Konopki na lewym brzegu Uswicy	3053	murowana	1953 r.	dobry
33.	Kapliczka Matki Bożej Różańcowej	Rajbrot, przy posesji nr 310	2828	kamienna	1906 r.	dobry
34.	Kapliczka z Grupą Ukrzyżowania	Rajbrot k. nr 548, przy drodze do Lipnicy Murowanej, na Fielkowie	1912	kamienna	1897 r.	średni
35.	Kapliczka Chrystusa Frasobliwego	Rajbrot, przy drodze do centrum Rajbrotu do Muchówki, za ogrodzeniem posesji nr 174	1951/1	kamienna	1872 r.	średni
36.	Kapliczka Matki Boskiej Leżańskiej	Rajbrot k. nr 443, przy drodze do Muchówki, po lewej stronie, poza zabudowaniami wsi	1806	kamienna	ok. 1890 r.	dobry

37.	Kapliczka Chrystusa Frasobliwego	Rajbrot k. nr 500	3656	kamienna	1886 r.	średni
38.	Kapliczka p.w. Matki Bożej z dzieciątkiem	Rajbrot, najbliższa posesja nr 50	3206/2	kamienna	ok. 1890 r.	średni
39.	Krzyż	Rajbrot, za ogrodzeniem posesji nr 48	3250	kamienna	1882 r.	średni
40.	Kapliczka	Rajbrot k. nr 497	3215	kamienna	1 poł. XIX w.	średni
41.	Kapliczka ECCE HOMO	Rajbrot k. nr 141	3381	kamienna	poł. XIX w.	zły
42.	Kapliczka p.w. Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej	Rajbrot k. nr 69	3386	kamienna, z gipsową figurą	pocz. XX w.	dobry
43.	Kapliczka Chrystusa Frasobliwego	Rajbrot, najbliższej posesji nr 259	5188	kamienna	XIX w.	dobry
44.	Kapliczka domkowa w przysiółku Kucek	Rajbrot k. nr 98	5866	murowana z ciosów kamiennych	1808 - 1811 r.	dobry
45.	Figura krzyża w przysiółku Kucek	Rajbrot, przysiółek Kucek, w obejściu kaplicy pw. Św. Piotra i Pawła	5286/1	kamienna	1928 r.	średni
46.	Figury apostołów stojące w otoczeniu kościoła Narodzenia NMP w Rajbrocie	Rajbrot, wzdłuż muru ogrodzenia i na słupach bram kościoła Narodzenia NMP	3231/2	kamienna	b.d.	dobry
47.	Figury świętych: św. Floriana i Anioła Stróża	Rajbrot, figury zdobią bramy wejściowe w obręb kościoła Narodzenia NMP w Rajbrocie	3231/2	kamienna	b.d.	średni
48.	Kapliczka w ogrodzeniu kościoła Narodzenia NMP w Rajbrocie	Rajbrot, w ciągu ogrodzenia i na słupach bram kościoła Narodzenia NMP	3231/2	murowana	1840 r.	dobry
49.	Figura krzyża przy tzw. lipnickiej drodze	Rajbrot, przy starym trakcie do Lipnicy Murowanej tzw. lipnickiej drodze, na północnych stokach Dominicznej Góry, w brzegowej partii lasu.	1536	kamienna	XIX w.	dobry

50.	Figura krzyża przy drodze do Wojakowej, w Nagorzu	Rajbrot, posesja nr 515	3567/1	żeliwna, kamienna	XX w.	dobry
51.	Kapliczka słupowa z Chrystusem Frasobliwym w Fielkowie	Rajbrot k. nr 200	1921/2	kamienna	1911 r.	zły
52.	Płyta z tablicą pamiątkową wraz ze wszystkimi elementami do granic terenu utwardzonego	Lipnica Dolna, zlokalizowany w odległości 100 m od dworu Ledóchowskich, drogą prowadzącą w kierunku rynku w Lipnicy Murowane	876	kamienna	1959 r.	średni

źródło: Gminna Ewidencja Zabytków gminy Lipnica Murowana [źródło: Zarządzenie Wójta Gminy Lipnica Murowana Nr120/2020 z dnia 17 grudnia 2020 r. z aktualizacją podjętą Zarządzeniem Nr 64/2024 Wójta Gminy Lipnica Murowana z dn. 10.04.2024 r.]

Oznaczenia tabeli:

* stan obiektu określony na podstawie kart adresowych zabytków nieruchomych

6.5. Zabytki archeologiczne

Na obszarze Gminy Lipnica Murowana zewidencjonowanych zostało 75 stanowisk archeologicznych.

Spośród zabytków archeologicznych największe znaczenie dla odtworzenia historii miejscowego osadnictwa mają dwa typy stanowisk archeologicznych: osady i cmentarzyska. Szczególną wartość przedstawiają tzw. stanowiska wielokulturowe tj. takie, w obrębie, których odkryto ślady pobytu kilku następujących po sobie grup ludności reprezentujących odmienne kultury archeologiczne i różny poziom rozwoju i umiejętności.

Tabela 4. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków podlegających ochronie, na terenie Gminy Lipnica Murowana

Lp.	Miejscowość	Obszar	Nr stanowiska w msc.	Nr stanowiska na obszarze	Chronologia	Funkcja	Stan zachowania obiektu
1.	Lipnica Murowana	107-62	1	12	schyłek wczesnego średniowiecza	osada?	stanowisko archiwalne o nieustalonej lokalizacji
2.			2	13	średniowiecze - nowożytność	miasto	nieczytelny / przekształcony
3.			3	14	neolit	ślad osad.	stanowisko archiwalne o nieustalonej lokalizacji
4.			4	16	epoka kamienia	ślad osad.	nieczytelny

5.			5	20	średniowiecze	osada	przekształcony
6.			6	21	epoka kamienia, nowożytność	śląd osad.	nieczytelny
7.			8	12	neolit	śląd osad.	nieczytelny
8.			9	13	prahistoria, późne średniowiecze	śląd osad.	nieczytelny
9.			10	14	neolit	śląd osad.	nieczytelny
10.	Lipnica Górna	106-62	3	6	prahistoria	śląd osad.	przekształcony
11.			1	4	epoka brązu	osada? łużycka?	stanowisko archiwalne o nieustalonej lokalizacji
12.			4	7	neolit	śląd osad.	nieczytelny
13.			2	5	chronologia nieokreślona	2 kopce	stanowisko archiwalne o nieustalonej lokalizacji
14.			5	8	neolit, epoka brązu, okres nowożytny	śląd osad.	nieczytelny
15.			6	9	neolit	śląd osad.	nieczytelny
16.			7	10	KCW, POR, kultura przeworska, neolit	śląd osad.	nieczytelny
17.			8	11	neolit/epoka brązu	śląd osad.	nieczytelny
18.		107-61	9	48	kultura przeworska, POR	osada otwarta	przekształcony
19.			10	49	POR, nowożytność	punkt osadniczy	przekształcony
20.			11	50	kultura przeworska, POR, nowożytność	punkt osadniczy	nieczytelny
21.		106-61	11	91	epoka kamienia	śląd osad.	nieczytelny
22.			12	92	prahistoria	osada	nieczytelny
23.			13	97	prahistoria	śląd osad.	nieczytelny
24.			14	98	neolit	śląd osad.	przekształcony / nieczytelny
25.			15	99	prahistoria	śląd osad.	przekształcony
26.			16	100	neolit	śląd osad.	nieczytelny
					prahistoria	osada	
					nowożytność	śląd osad.	
27.			17	101	prahistoria	śląd osad.	nieczytelny
28.			18	102	kultura przeworska, POR	śląd osad.	nieczytelny
					prahistoria	śląd osad.	
					nowożytność	śląd osad.	
29.	Lipnica Dolna	107-62	1	15	neolit	osada	stanowisko archiwalne o nieustalonej lokalizacji
30.			7	22	epoka kamienia	śląd osad.	przekształcony
31.			2	24	nowożytność	śląd osad.	przekształcony
32.			3	25	średniowiecze	śląd osad.	czytelny
33.			4	26	epoka kamienia	śląd osad.	nieczytelny

34.		106-62	5	27	neolit?	śląd osad.	nieczytelny
35.			6	15	epoka kamienia	śląd osad.	nieczytelny
36.			7	48	neolit	śląd osad.	nieczytelny
37.			8	49	kultura przeworska, POR	osada	nieczytelny
38.			9	50	kultura przeworska, POR	osada	przekształcony
39.			10	51	kultura ?, WEB	śląd osad.	nieczytelny
40.			11	52	kultura ?, neolit	śląd osad.	nieczytelny
41.			12	53	neolit, epoka brązu, późne średniowiecze	śląd osad.	nieczytelny
42.	Rajbrot	107-62	1	17	prahistoria	śląd osad.	przekształcony
43.			2	18	nowożytność	śląd osad.	przekształcony
44.			3	19	epoka kamienia	śląd osad.	nieczytelny
45.		107-61	4	1	kultura przeworska (faza D POR/okres wędrówek ludów)	cmentarzysko ciałopalne warstwowe	czytelny
46.			5	34	epoka kamienia	śląd osad.	nieczytelny
47.			6	36	pradzieje	punkt osadniczy	nieczytelny
48.			7	37	kultura przeworska, okres wpływów rzymskich, nowożytność	punkt osadniczy	nieczytelny
49.			8	38	epoka kamienia, nowożytność	punkt osadniczy	nieczytelny
50.			9	39	nowożytność	osada otwarta	przekształcony
51.			10	40	nowożytność	punkt osadniczy	przekształcony / nieczytelny
52.			11	41	średniowiecze, nowożytność	punkt osadniczy	nieczytelny
53.			12	42	epoka kamienia	punkt osadniczy	nieczytelny
54.			13	43	kultura przeworska, nowożytność	osada otwarta	nieczytelny
55.			14	44	kultura komornicka ?, przeworska, mezolit, POR	punkt osadniczy	czytelny
56.			15	45	kultura ?, neolit, średniowiecze, nowożytność	punkt osadniczy	nieczytelny
57.			16	46	nowożytność	punkt osadniczy	nieczytelny
58.			17	47	nowożytność	punkt osadniczy	czytelny
59.			18	51	nowożytność	punkt osadniczy	przekształcony
60.		108-62	19	4	nowożytność	punkt osadniczy	przekształcony
61.			20	5	nowożytność	punkt osadniczy	przekształcony
62.			21	6	nowożytność	punkt osadniczy	przekształcony / nieczytelny

63.			22	7	nowożytność	punkt osadniczy	czytelny
64.			23	8	nowożytność	punkt osadniczy	nieczytelny
65.	Borówna	106-62	1	16	kultura przeworska ?, OWR, prahistoria, późne średniowiecze	śląd osad.	przekształcony
66.			2	17	epoka kamienia, późne średniowiecze	śląd osad.	przekształcony / nieczytelny
67.			3	18	neolit	śląd osad.	przekształcony
68.			4	19	epoka kamienia, prahistoria	śląd osad.	przekształcony
69.			5	20	kultura przeworska ?, POR	śląd osad.	przekształcony
70.			6	21	kultura przeworska ?, POR, prahistoria	śląd osad.	przekształcony / nieczytelny
71.			7	54	neolit, epoka brązu	śląd osad.	przekształcony
72.			8	45	prahistoria	śląd osad.	nieczytelny
73.			9	46	epoka kamienia / epoka brązu	śląd osad.	nieczytelny
74.			11	44	XIII w. ?	śląd osad.	nieczytelny
75.			10	47	epoka brązu	śląd osad.	nieczytelny
76.			11	55	neolit / epoka brązu	śląd osad.	przekształcony
77.			12	56	neolit	śląd osad.	przekształcony / nieczytelny

*/ stanowiska archeologiczne zlikwidowane w wyniku napełnienia zbiornika wodnego

źródło: Gminna Ewidencja Zabytków gminy Lipnica Murowana [źródło: Zarządzenie Wójta Gminy Lipnica Murowana Nr120/2020 z dnia 17 grudnia 2020 r. z aktualizacją podjętą Zarządzeniem Nr 64/2024 Wójta Gminy Lipnica Murowana z dn. 10.04.2024 r.]

Oznaczenia tabeli:

** stan zachowania określono wg. poniższych kryteriów:

- czytelny - widoczny w terenie zasięg stanowiska
- nieczytelny - nieczytelny zasięg, użytkowanie terenu spowodowało zniszczenie / brak widoczności stanowiska (np. użytkowane tereny rolnicze lub gospodarka leśna)
- przekształcony - nieczytelny zasięg, zagospodarowanie terenu spowodowało zniszczenie / brak widoczności stanowiska, weryfikacja terenowa będzie utrudniona bądź niemożliwa (np. przebieg drogi, zabudowa itp.)

Ustalenia dla strefy archeologicznej ochrony konserwatorskiej nieruchomości zabytków archeologicznych:

- w strefie ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego przekształcenia ograniczone są uwarunkowaniami ochrony i obserwacji archeologicznej, dopuszcza się zagospodarowanie terenu po przeprowadzeniu badań archeologicznych. Zakres i rodzaj badań archeologicznych zgodnie z art. 31 w/w ustawy określa Wojewódzki Konserwator Zabytków,
- obowiązuje zakaz niwelacji, podnoszenia gruntu, nasadzeń i innych prac naruszających strukturę gruntu.

6.6. Zasoby niematerialne

Konwencja UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r. określa dziedzictwo niematerialne jako:

zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki.

Ten rodzaj dziedzictwa przekazywany jest z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Pojęcie dziedzictwa niematerialnego jest bardzo trudne do zdefiniowania w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

W Gminie Lipnica Murowana żywo kultywowane są tradycje regionalne, stąd funkcjonuje wiele stowarzyszeń, zespołów, organizacji, które w sposób pośredni lub bezpośredni angażują się w kwestie związane z troską o dziedzictwo materialne i niematerialne Gminy Lipnica Murowana⁹. Wśród zespołów scenicznych wymienić należy:

- Kabaret „Jagodziorze” z ponad dwudziestoletnim doświadczeniem na scenie;
- Zespół „Raj” – rok założenia 1987,
- Zespół Górzanie” z Lipnicy Górnej,
- Orkiestra Dęta z Lipnicy Dolnej,
- Orkiestra Dęta z Rajbrotu,
- Grupa Obrzędowa „Kasztany” z Lipnicy Dolnej,
- Grupa Obrzędowa "Razem" z Lipnicy Murowanej,
- Grupa Obrzędowa z Borównej,
- Grupa "Impresja" z Lipnicy Dolnej.

Koła Gospodyń Wiejskich:

- Koło Gospodyń Wiejskich z Lipnicy Dolnej,
- Koło Gospodyń Wiejskich z Lipnicy Górnej,
- Koło Gospodyń Wiejskich z Rajbrotu,
- Koło Gospodyń i Gospodarzy Wiejskich z Lipnicy Murowanej.

Na terenie Gminy funkcjonują bractwa:

- Bractwo Literackie

Bractwo Literackie w Lipnicy Murowanej miało powstać bardzo wcześnie, bo już około 1350 roku. Wspomina o tym B. Kumor podając, że w XIV wieku oprócz Lipnicy istniało w Krakowie, Raciborzu, Bochni, Lwowie, Krośnie, Lublinie i Sandomierzu. Pierwszą informacją, która pośrednio wskazuje na istnienie w Lipnicy jakiegoś bractwa lub cechu jest wzmianka w aktach biskupich z dnia 11 lipca 1465 roku.

⁹ Informacje zaczerpnięte z oficjalnej strony Urzędu Gminy Lipnica Murowana „Kultura” oraz oficjalnej strony Gminnego Domu Kultury w Lipnicy Murowanej

Duszpasterze altaryści kierujący Bractwem Literackim w Lipnicy:

1. Stanisław, altarysta Bractwa Literackiego,
2. Jan z Krakowa, altarysta świętego Jana Chrzciciela,
3. Stanisław z Brzezia, altarysta świętego Sebastiana i Fabiana,
4. Maciej altarysta świętego Jana Chrzciciela,
5. Jakub z Bobowej, altarysta świętego Jana Chrzciciela,
6. Marcin, altarysta,
7. Sebastian z Żarnowca, altarysta Wniebowzięcia NMP i świętego Jana Chrzciciela,
8. Walenty Pszczółka z Lipnicy, altarysta świętego Jana Jałmużnika,
9. Andrzej Kurczabkowicz, altarysta Matki Bożej i świętego Jana Jałmużnika,
10. Jakub Tarlowski, altarysta Bractwa Literackiego, Matki Bożej, świętego Jana Jałmużnika,
11. Andrzej Mogileński, altarysta Bractwa Literackiego i Matki Bożej,
12. Franciszek Przytkowicz, altarysta Bractwa Literackiego,
13. Ignacy Jaroszewicz, altarysta Bractwa Literackiego,
14. Mikołaj Stankiewicz, altarysta Bractwa Literackiego,
15. Mikołaj Czyżowski, altarysta świętego Jana Chrzciciela,
16. Wojciech Suchocki, altarysta Bractwa Literackiego i świętego Jana Chrzciciela,
17. Dionizy Piechuciński, altarysta świętego Jana Chrzciciela,
18. Stanisław Pilecki, altarysta świętego Jana Chrzciciela,
19. Piotr Romański, altarysta świętego Jana Chrzciciela,
20. Tomasz Skowroński, altarysta Wniebowzięcia NMP,
21. Albert Górecki, altarysta Wniebowzięcia NMP,
22. Jan Dołkiewicz, altarysta świętego Jana Chrzciciela,
23. Marcin Szpernagiewicz, altarysta świętego Krzyża,
24. Krzysztof Sobierajski, altarysta Bractwa Literackiego, świętego Jana Chrzciciela,
25. Piotr Załupski, altarysta Bractwa Literackiego i świętego Jana Chrzciciela.

Fotografia 11. Zespół "Raj" z Gminy Lipnicy Murowanej [źródło: Oficjalna strona internetowa Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]

– Bractwo Kapłańskie

Bractwo kapłańskie istniało już w roku 1465.

- Bractwo Różańcowe

W Lipnicy Bractwo Różańcowe zostało wprowadzone i aprobowane przez biskupa w dniu 10 IV 1617 roku. Na miejsce Bractwa Bożego Ciała, które wówczas przestało istnieć.

- Bractwo Bożego Ciała i Bractwo Adoracji Najświętszego Sakramentu

Pierwsza wzmianka o istnieniu Bractwa Bożego Ciała w parafii lipnickiej pochodzi z akt wizytacji biskupiej z roku 1596 roku.

- Bractwo Apostolstwa Serca Pana Jezusa

W związku z rozwojem kultu Najświętszego Serca Jezusa powstało w XVIII wieku bractwo Serca Jezusowego. Miało ono na celu szerzenie pokoju i jedności w świecie chrześcijańskim. W Polsce propagowali to bractwo Jezuici. Do 2 czerwca 1879 roku bractwo to było połączone z apostolstwem modlitwy.

- Bractwo Trójcy Przenajświętszej

Ostatnim Bractwem Polski przedrozbiorowej było Bractwo Trójcy Przenajświętszej nazywane niekiedy Koronką do Trójcy Przenajświętszej.

Cech to organizacja samorządu rzemieślniczego o charakterze społeczno - zawodowym, częściowo również gospodarczym, zrzeszająca rzemieślników jednego lub kilku pokrewnych zawodów, mająca na celu:

- podnoszenie kwalifikacji zawodowych,
- utrwalanie więzi środowiskowych, postaw zgodnych z zasadami etyki i godności,
- prowadzenie na rzecz członków działalności społeczno-organizacyjnej, oświatowej i gospodarczej,
- reprezentowanie interesów członków wobec organów władzy i administracji oraz sądów.

W Gminie Lipnica Murowana występują tradycje cechowe:

- Cech Kowalski

Cech szewski opiekował się kościołem św. Leonarda, cech kowalski miał natomiast obowiązek utrzymywać kościół św. Urszuli (istniał XVI – XVIII w.). Wraz z upadkiem rzemiosła (wypieranie przez wyroby fabryczne) zmieniała się i rola cechów wśród lokalnej społeczności. Zanikały funkcje zawodowe cechów na korzyść ich religijnego charakteru (w zasadzie to jedyny cel ich istnienia), szczególnie w ostatnim okresie ich funkcjonowania. Również bogate życie towarzyskie, które toczyło się wśród członków lipnickich cechów rzemieślniczych w miarę upływu wieków coraz bardziej zanikało. W latach 40-tych i 50-tych I-szym starszym cechu kowalsko-krawieckiego(gdyż taka jest właściwa nazwa cechu) był Michał Krzyszkowski. Z uwagi na położenie jego domu poza miastem wyrób świec odbywał się u II-giego starszego, p. Antoniego Pałki (ostatni dom po lewej stronie przed mostem na Uszwicy). Raz do roku cechowe spotykali się na wspólnej biesiadzie – w dzień sporządzania przez członków cechu świec. Zgodnie ze statutem, członkowie cechu sprawiają i utrzymują światło kościelne. Obecnie cech kowalski liczy ok. 50 członków, którzy organizują raz w roku spotkanie. Cechmistrzem jest p. Stanisław Kowalczyk.

- Cech Szewsko – Garbarski

Cech szewsko w Lipnicy Murowanej zaistniał dzięki przywilejowi wydanemu przez dziedzicznego wójta miasta Lipnicy Łukasza z Wielkiej Kazimierzy w roku 1478. Każdy cech miał swojego patrona. Nad cechem szewskim czuwał: św. Kryspian, a nad garbarskim: św. Szymon Apostoł. Dzień patrona obchodzono uroczyście w kościele oraz we wspólnocie

cechowej. W cechu szewsko – garbarskim szczególną czcią otaczano Matkę Boską Gromniczną. Cech szewski opiekował się kościołem świętego Leonarda. Uchodził w mieście Lipnica za najstarszy i najbogatszy, dlatego też z tych względów zlecono mu opieką nad tym kościołem. W okresie międzywojnia w Lipnicy Murowanej istniało 12 warsztatów szewskich. Po wojnie zostało ich już tylko kilka. W 1952 roku powstaje Zakład Usługowy Szewski pod Zarządem Spółdzielni Inwalidów, kierownikiem, którego był Ignacy Polek. Warsztat ten funkcjonuje do 1965. Wtedy też wykruszyli się ostatni lipniccy szewcy i zawód ten zaniknął w swej pierwotnej postaci na terenie Lipnicy.

Lipnickie krajobrazy opiewają działający tu artyści:

1. Poeci:

- Czesław Anioł,
- Henryk Cyganik,
- Maria Fitrzyk,
- Stanisława Piech,
- Józef Piotrowski,
- Krystyna Twardosz,
- Faustyna Wieciech,

2. Malarze:

- Joanna Grabarz,
- Mirosław Polek,
- Anna Polinierska,
- Agata Gurgul-Dzięgiel,
- Mirosław Krzyszkowski,
- Rafał Pajor,
- Mirosław Koralewski.

Na terenie gminy działają również niesformalizowane grupy wspierające tutejszą kulturę. Do największych zwyczajów należy tu sporządzanie palm wielkanocnych na Niedzielę Palmową. Lipnickie Palmy Wielkanocne osiągają wysokość do 25 m. Od 1958 roku ogłaszany jest konkurs na wyłonienie największej palmy. Pierwszy konkurs ogłosił poeta Józef Piotrowski a jego celem było zachęcenie mieszkańców do utrzymywania miejscowej tradycji. Obecnie organizatorem Konkursu Palm Wielkanocnych jest Gminny Dom Kultury w Lipnicy Murowanej. W dniu konkursu odbywają się liczne imprezy towarzyszące m. in. występy zespołów folklorystycznych, pokaz i degustacja potraw regionalnych, wystawy prac twórców ludowych.

Działalność rozwijającą i zaspokajającą potrzeby kulturalne mieszkańców oraz pozwalającą na upowszechnianie i promocję lokalnego dziedzictwa kulturowego prowadzi **Gminny Dom Kultury w Lipnicy Murowanej. Jednostka powstała w grudniu 1984 roku.** Swoją działalność realizuje na terenie 5 miejscowości w 6 obiektach (Gminnym Domu Kultury, 3 Wiejskich Domach Ludowych, Ośrodku Edukacji oraz Centrum Kształcenia - Wioska Internetowa). Gminny Dom Kultury wspiera zespoły artystyczne naszej gminy, organizuje czas wolny dzieciom, kultywuje tradycje oraz obrzędy przekazane przez naszych przodków. Organizuje imprezy artystyczno-rozrywkowe dla mieszkańców gminy. Ważnym aspektem działalności Domu Kultury jest ochrona dziedzictwa kulturowego poprzez organizację warsztatów regionalnych, wystaw twórców ludowych, prelekcji poświęconych historii regionu, uroczystości patriotycznych.

Praca Gminnego Domu Kultury w Lipnicy Murowanej opiera się na ścisłej współpracy z licznym gronem partnerów, wśród których znajdują się szkoły i przedszkola z terenu Gminy, parafie, lokalne organizacje pozarządowe, instytucje kultury oraz lokalni sponsorzy z terenu Gminy i Powiatu.

Fotografia 12. Występ zespołu folklorystycznego w dniu „Konkursu Palm i rękodzieła Wielkanocnego”
[źródło: Oficjalna strona internetowa Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]

Fotografia 13. Rynek w Lipnicy Murowanej w dniu „Konkursu Palm i rękodzieła Wielkanocnego”
[źródło: Oficjalna strona internetowa Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]

Nowym ośrodkiem kultury jest Ośrodek Edukacji w Borównej. Powstał w 2003 r., a jego celem jest przede wszystkim prowadzenie działalności edukacyjnej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowo – historyczno – społecznego. Zajęcia prowadzone w Ośrodku mają za zadanie wyrabiać umiejętność samodzielnego obserwowania przyrody, rozwijać spostrzegawczość, zainteresowania zagadnieniami związanymi ze środowiskiem, budzić wrażliwość na otaczający świat, zapoznawać z przyczynami i skutkami zanieczyszczenia środowiska oraz kształtować właściwe zachowania i postawy wobec środowiska.

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy. Analiza szans i zagrożeń

W celu określenia podstawowych priorytetów *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Lipnica Murowana* zastosowano analizę SWOT. Metoda ta stanowi efektywną metodę identyfikacji słabych i silnych stron Gminy oraz określenie szans i zagrożeń jakie stwarza dla nich otoczenie. SWOT oparta jest na schemacie klasyfikacji dzielącym wszystkie czynniki mające wpływ na bieżącą i przyszłą pozycję elementów środowiska:

- zewnętrzne w stosunku do danego elementu i mające charakter uwarunkowań wewnętrznych,
- wywierające negatywny wpływ na dany element i mające wpływ pozytywny.

Ogólne wytyczne wynikające z analizy SWOT są bardzo proste, ale niestety trudne do zrealizowania. Zakładają one:

- unikanie zagrożeń/emisji zanieczyszczeń,
- wykorzystywanie szans,
- wzmacnianie słabych stron,
- opieranie się na mocnych stronach.

Nazwa analizy to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na prowadzenie planu strategicznego:

- **S** – STRENGTHS, czyli mocne strony,
- **W** – WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- **O** – OPPORTUNITIES, czyli szanse,
- **T** – THREATS, czyli zagrożenia.

Tabela 5. Analiza SWOT - słabe i silne strony poszczególnych elementów środowiska oraz badanie szans i zagrożeń jakie stwarza dla nich otoczenie

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Wysokie walory krajobrazowe Gminy – powołanie na terenie całego obszaru Wiśnicko – Lipnickiego Parku Krajobrazowego, który jako cel ochrony zakłada między innymi ochronę walorów kulturowych, historycznych i krajobrazowych	Mała popularyzacja wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego Gminy na szczeblu ponadregionalnym
Duża popularyzacja wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego Gminy na szczeblu lokalnym	Nieduża oferta noclegów o wysokim standardzie
Obiekty zabytkowe rangi światowej	Niewykorzystanie potencjału turystycznego Gminy
Obiekty zabytkowe rangi regionalnej	
Krajobraz kulturowy związany z licznymi figurami i kapliczkami przydrożnymi oraz cmentarzami wojennymi	Postępujący proces murszenia obiektów zabytkowych

Rozwinięte poczucie tożsamości lokalnej dzięki żywym tradycjom i kulturze ludowej	
Prowadzenie aktualnej gminnej ewidencji zabytków	Niewystarczająca aktywność mieszkańców Gminy w celu promocji walorów Gminy: - prowadzenie punktu informacji turystycznej, - oddział terenowy jednostki turystyki pieszej
Zabieganie o pozyskanie funduszy zewnętrznych na prace restauratorskie	
Liczne szlaki turystyki pieszej	
Działalność Gminnego Domu Kultury w Lipnicy Murowanej, Ośrodka Edukacji w Borównej, Wiejskiego Domu Ludowego "Kasztan" w Lipnicy Dolnej, Wiejskiego Domu Ludowego w Lipnicy Górnej, Wiejskiego Domu Ludowego w Rajbrocie	Konieczność podjęcia współpracy międzyregionalnej na rzecz rozwoju obszarów wiejskich przy wykorzystaniu i poszanowaniu walorów przyrodniczych i kulturowych
Działalność artystów związanych z ziemią lipnicką (poetów i malarzy)	Aktualne dokumenty planistyczne – studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, strategia rozwoju i in.
Opracowany i przyjęty <i>Projekt Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej 2007 r.</i>	
Opracowane <i>Studium urbanistyczno – konserwatorskie Lipnicy Murowanej 1981 r.</i>	
SZANSE	ZAGROŻENIA
Zaplecze dla rozwoju i popularyzacji wiedzy o lokalnym dziedzictwie kulturowym: Gminny Dom Kultury w Lipnicy Murowanej, Ośrodek Edukacji w Borównej, Wiejski Dom Ludowy "Kasztan" w Lipnicy Dolnej, Wiejski Dom Ludowy w Lipnicy Górnej, Wiejski Dom Ludowy w Rajbrocie - stworzenie na terenie Gminy miejsca dla ekspozycji dziedzictwa kulturowego	Brak wystarczających środków finansowych prywatnych właścicieli zabytków na prace konserwatorskie i restauratorskie przy tychże obiektach
Utworzenie parku kulturowego (proponowane granice zgodne z Załącznikiem Nr 1)	Brak wystarczających środków finansowych władz publicznych na prace konserwatorskie i restauratorskie zabytkowych obiektów i układów

Możliwość realizacji założeń opracowanego <i>Projektu Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej</i>	Konieczność digitalizacji archiwalnych opracowań Gminnych (Studium urbanistyczno – konserwatorskie Lipnicy Murowanej autorstwa Waldemara Niewaldy z 1981 r.)
Wykorzystanie walorów kulturowych i historycznych w zakresie budowy oferty turystyczno – rekreacyjnej (w tym wykorzystanie istniejących opracowań specjalistycznych)	Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego
Wysokie poczucie tożsamości lokalnej wśród mieszkańców Gminy siłą i motorem napędowym popularyzowania i rozpowszechniania wiedzy o licznych walorach Gminy	Zagrożenie dla zabytków niedostosowanych do obecných standardów mieszkaniowych – zapadanie się budynków drewnianych

8. Założenia programowe

8.1. Priorytety programu opieki

W toku analizy, określono cztery priorytety realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Lipnica Murowana na lata 2024 – 2027*:

Priorytet I - Rewaloryzacja lub rewitalizacja dziedzictwa kulturowego

Priorytet II - Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Priorytet III - Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

Priorytet IV - Dziedzictwo kulturowe Gminy Lipnica Murowana jako bodziec rozwoju społeczno-gospodarczego i turystycznego regionu

8.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

W ramach każdego priorytetu wyznacza się poszczególne kierunki działań, a następnie zadania realizowane w celu opieki nad zabytkami.

Priorytet I

Rewaloryzacja lub rewitalizacja dziedzictwa kulturowego

Tabela 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu I

Kierunek działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	1. Realizacja założeń i wytycznych <i>Projektu Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej</i> 2. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację lub rewitalizację zabytków będących własnością Gminy (będących własnością Gminy) do nowych funkcji 3. Pozyskiwanie środków zewnętrznych na prace remontowe obiektów stanowiących własność prywatną, w szczególności obiektów mieszkalnych wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków, które nie są dostosowane do obecnych standardów mieszkaniowych

	4. Pozyskiwanie środków zewnętrznych na prace konserwatorskie zabytkowych obiektów ruchomych w postaci kapliczek, figur i krzyży przydrożnych, w szczególności położonych na terenach prywatnych 5. Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy (w ramach opracowanego planu remontów) 6. Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy) 7. Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością Gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo- konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych 8. Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.) 9. Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych
--	---

Priorytet II –

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Tabela 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu II

Kierunek działań	Zadania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	1. Zachowanie istniejącego historycznego układu urbanistycznego Lipnicy Murowanej 2. Zachowanie istniejącego układu dróg lokalnych 3. Zachowanie zasady rozplanowania istniejących układów przestrzennych wsi i jeżeli to możliwe zachowanie historycznej parcelacji gruntów 4. Zachowanie zasady rozplanowania przysiółków

5. Wprowadzanie zabudowy mieszkalno-rekreacyjnej wyłącznie do terenów na ten cel przeznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego
6. Ograniczenie wprowadzania obiektów wielkoskalowych (np. WOH) w ukształtowane jednostki urbanistyczne
7. Wprowadzanie w planach miejscowych ustaleń w stosunku do obiektów dysharmonijnych w formie czy wysokości, nakazujących w razie ich przebudowy, rozbudowy czy remontu poprawę formy, kolorystyki itp.
8. Tworzenie nowych oraz podnoszenie atrakcyjności istniejących przestrzeni publicznych, w szczególności centra miejscowości, poprzez dbałość o nawierzchnię dróg, chodników i placów, oświetlenie, małą architekturę
9. Określenie zasad kształtowania formy współczesnej zabudowy mieszkaniowej, usługowej i produkcyjnej uwzględniających historyczny kontekst urbanistyczny i architektoniczny w zakresie usytuowania i gabarytów obiektów (regulacje te należy umieścić w ustaleniach planów miejscowych).
10. Dążenie do poprawy wyglądu i ujednolicenia wnętrza urbanistycznych, zwłaszcza terenów mieszkaniowych o zróżnicowanej formie i gabarycie oraz chaotycznie usytuowanych budynkach poprzez zwrócenie uwagi na ogrodzenia, zieleni, małą architekturę, a w przypadku przebudowy czy rozbudowy - poprawy form obiektów.
11. Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi
12. Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów urbanistyczno-konserwatorskich, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego Gminy (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego).
13. Wdrażanie wytycznych *Projektu Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej*

	14. Konsekwentne egzekwowanie oraz kontrola zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji). 15. Walka z samowolami budowlanymi. 16. Ochrona panoram oraz przedpoli widokowych wsi i miast o wartościach kulturowych.
Badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego oraz rozszerzenie ochrony jego zasobu	1. Utworzenie parku kulturowego (proponowane granice zgodne z Załącznikiem Nr 1) 2. Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków o wpis zabytków ruchomych i nieruchomych do rejestru zabytków, bieżące zarządzanie Gminną Ewidencją Zabytków. 3. Prowadzenie bieżących, terenowych prac rozpoznawczych dotyczących potencjalnych obiektów zabytkowych na terenie Gminy nie objętych jeszcze ochroną.

Priorytet III –

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

Tabela 8. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu III

Kierunek działań	Zadania
Utrzymanie i rozwój bogactwa kulturowego oraz tożsamości regionalnej mieszkańców	1. Wspieranie mieszkańców w uczestniczeniu w kulturze lokalnej poprzez inicjowanie działalności zespołów, orkiestr, organizacji, Kół Gospodyń Wiejskich funkcjonujących na terenie Gminy 2. Wzmacnianie (organizacyjne, finansowe, promocyjne, itp.) sztuki ludowej, lokalnych twórców i artystów (np. twórców Palm Lipnickich, lokalnych malarzy, regionalistów) 3. Wyróżnianie indywidualną formą nagrody regionalistów działających na rzecz rozpowszechniania i popularyzowania wiedzy i walorów Ziemi Lipnickiej 4. Podejmowanie i wspieranie inicjatyw służących zachowaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu – tradycji, folkloru, popularyzacja i odtwarzanie zwyczajów regionalnych

	5. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony zabytków oraz kształtowanie zasad promujących działania chroniące zabytki odczytywane jako źródło tożsamości, wiedzy, dumy z przeszłości oraz tradycji 6. Digitalizacja archiwalnych opracowań – <i>Studium urbanistyczno – konserwatorskie Lipnicy Murowanej, 1981 r.</i>
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym Gminy	1. Udostępnienie informacji o zabytkach Gminy na stronie internetowej gminy 2. Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego 3. Opracowanie mapy zabytków Gminy, szlaków architektury zabytkowej, szlaków tematycznych jako atrakcyjnej formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywaniem lub realizowanym procesem inwestycyjnym	1. Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w Gminnej Ewidencji Zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych) 2. Wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, badania historyczno-architektoniczne, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego) 3. Finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych.
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	1. Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich 2. Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych. 3. Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa w gminach 4. Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Gminy 5. Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo.

	6. Organizowanie konkursów na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego 7. Ustanowienie i przyznawanie nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania i ochrony kultury materialnej Gminy (w tym prac magisterskich i dyplomowych) 8. Opracowanie cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego do przedstawicieli wspólnot mieszkaniowych, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontownia obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel, a także sprawnego zarządzania nimi 9. Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć
--	--

Priorytet IV –

Dziedzictwo kulturowe Gminy Lipnica Murowana jako bodziec rozwoju społeczno – gospodarczego i turystycznego regionu

Tabela 9. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu IV

Kierunek działań	Zadania
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	1. Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych 2. Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy, dawnych parkach dworskich itp. 3. Iluminacja najcenniejszych zabytków gminy
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	1. Opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych, wodnych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego 2. Wspieranie gospodarstw agroturystycznych promujących tradycyjne wyroby 3. Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej 4. Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego Gminy

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) **prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowa parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością Gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 2) **finansowych** (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością Gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych);
- 3) **koordynacji** (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami);
- 4) **społecznych** (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami);
- 5) **kontrolnych** (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

10. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Poniżej wskazuje się przykładowe kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań niniejszego Programu.

W ramach priorytetu I

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy

1. Poziom (w %) wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami;
2. Wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów;
3. Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom;
4. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.

W ramach priorytetu II

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

1. Poziom (w %) objęcia terenu Gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;
2. Liczba utworzonych parków kulturowych;
3. Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych;
4. Liczba wniosków o uznanie obiektów i obszarów za pomniki historii;
5. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.

W ramach priorytetu III

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

1. Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego);
2. Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie Gminy;
3. Liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych;
4. Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników);
5. Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;
6. Liczba osób zwiedzających muzea, skanseny, izby regionalne itp.;
7. Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

W ramach priorytetu IV

Dziedzictwo kulturowe Gminy Lipnica Murowana jako bodziec rozwoju społeczno – gospodarczego i turystycznego regionu

1. Ilość wprowadzonych systemów informacji wizualnej

Należy nadmienić, iż w ramach obowiązującego dotąd Programu opieki nad zabytkami Gminy Lipnica Murowana na lata 2020+-2023, sfinalizowane zostały następujące przedsięwzięcia:

1. Sanktuarium św. Szymona z Lipnicy Murowanej, Parafia Rzymskokatolicka św. Andrzeja Apostoła w Lipnicy Murowanej – remont elewacji zewnętrznej w 15-lecie kanonizacji św. Szymona. Prace zakończone w 2022 r. Wartość wykonanych prac – 20 000 zł – dotacja ze Starostwa Powiatowego;
2. Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej – termomodernizacja budynku Urzędu Gminy i GDK w LPNICY Murowanej. Prace zakończone w 2022 r. Wartość wykonanych prac – 635 226,64 zł – dotacja z RFIL oraz 682 686,36 zł wkład własny Gminy;
3. Kościół Narodzenia NMP w Rajbrocie, Parafia Rzymskokatolicka Narodzenia NMP w Rajbrocie – ołtarz główny – pełna konserwacja techniczna i estetyczna oraz usunięcie metali nieszlachetnych. Dotacja przyznana w 2022 r. – w trakcie realizacji. Wartość wykonanych prac – 70 000 zł z Urzędu Marszałkowskiego.

Zgodnie ze Sprawozdaniem z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w Gminie Lipnica Murowana na lata 2020 – 2023, za okres 2021 – 2022 – założenia programowe są realizowane, wszelkie prace konserwatorskie, budowlane, dotyczące obiektów wpisanych do rejestru zabytków były są prowadzone zgodnie z wymogami Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, po uzyskaniu stosownej decyzji o prowadzeniu prac.

11. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega m.in. na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie.

Finansowanie tych działań jest obowiązkiem zarówno właściciela zabytku, jak również każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku (np. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych). Dla Gminy, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji oraz popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Tabela 10. Wykaz zabytków nieruchomych stanowiących własność Gminy Lipnica Murowana, wpisanych do rejestru zabytków województwa małopolskiego

Lp	Obiekt	Adres	Numer dz. ewid.	Obręb	Nr tej dz. ew. stanowiącej wł. Gminy
1.	Izba Regionalna	Lipnica Murowana 30	356	Lipnica Murowana	356

Tabela 11. Wykaz stanowisk archeologicznych położonych na gruntach stanowiących własność Gminy Lipnica Murowana

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr stan w msc.	Nr stan w obsz.	Nr tej dz. ew. stanowiącej wł. Gminy
1.	Lipnica Murowana	107-62	2	13	343, 344, 288, 289/2, 289/3, 303/1, 342/6, 340/1, 351, 350/2, 352, 353, 356, 280, 268, 359/2, 367, 379, 368, 290, 306, 302, 311, 326, 319, 331,
2.	Lipnica Dolna	106-62	9	50	57 dr
3.	Rajbrot	107-61	9	39	1796/1 dr

Tabela 12. Wykaz obiektów stanowiących własność Gminy Lipnica Murowana, wpisanych do ewidencji wojewódzkiej i jednocześnie gminnej ewidencji zabytków Gminy Lipnica Murowana

L.p.	Obiekt	Adres	Numer dz. ew.	Miejscowość	Nr tej dz. ew. stanowiącej wł. Gminy
1.	Kapliczka domkowa	bn.	210, 214	Lipnica Murowana	210
2.	Figura św. Szymona z lipnicy	bn.	342/6	Lipnica Murowana	342/6
3.	Kapliczka matki bożej różańcowej	Najbliższy numer 151	723/1	Lipnica Dolna	723/1

4.	Płyta z tablicą pamiątkową wraz z najbliższym otoczeniem	bn.	876	Lipnica Dolna	876
5.	Budynek – Urząd Gminy	44	343	Lipnica Murowana	343
6.	Budynek mieszkalny	18	303/1	Lipnica Murowana	303/1
7.	Budynek mieszkalny	19	289/2	Lipnica Murowana	289/2
8.	Budynek administracyjny	74	344	Lipnica Murowana	344

Wskazuje się kapliczki, figury bądź krzyże przydrożne w stanie średnim bądź złym, wymagające robót obejmujących mniejszy zakres prac remontowo - konserwatorskich związanych z uzupełnianiem ubytków, wykonania izolacji, dezynfekcji, czyszczenia itp.:

- Kapliczka z Grupą Ukrzyżowania - Lipnica Dolna k. nr 105, trzecia z trzech wzdłuż drogi do Tymowej;
- Kapliczka Matki Bożej Różańcowej - Lipnica Dolna k. nr 151, pobocze drogi do Gosprzydowej;
- Kapliczka z figurą krzyża - Lipnica Dolna, przy drodze do Borówny przysiółek Krasna Góra;
- Krzyże (dwa) na cmentarzu cholerycznym - Lipnica Dolna, przy posesji 124, dojście od drogi na Podlesie;
- Kapliczka domkowa Garpielów - Borówna, przy posesji nr 83;
- Kapliczka z Grupą Ukrzyżowania - Kapliczka z Grupą Ukrzyżowania;
- Kapliczka p.w. Najświętszej Maryi Panny - Rajbrot na skrzyżowaniu dróg: powiatowej w kierunku na Muchówkę z drogą gminną na Pustkę;
- Kapliczka z ukrzyżowanym - Rajbrot k. nr 289, przysiółek Pod Kuckiem;
- Kapliczka z Grupą Ukrzyżowania - Rajbrot k. nr 548, przy drodze do Lipnicy Murowanej, na Fielkowie;
- Kapliczka Chrystusa Frasobliwego - Rajbrot, przy drodze do centrum Rajbrotu do Muchówki, za ogrodzeniem posesji nr 174;
- Kapliczka Chrystusa Frasobliwego - Rajbrot k. nr 500;
- Kapliczka p.w. Matki Bożej z dzieciątkiem - Rajbrot, najbliższa posesja nr 50;
- Krzyż - Rajbrot, za ogrodzeniem posesji nr 48;
- Kapliczka - Rajbrot k. nr 497;
- Kapliczka ECCE HOMO - Rajbrot k. nr 141;
- Figura krzyża w przysiółku Kucek - Rajbrot, przysiółek Kucek, w obejściu kaplicy pw. Św. Piotra i Pawła;
- Figury świętych: św. Floriana i Anioła Stróża - Rajbrot, figury zdobią bramy wejściowe w obręb kościoła Narodzenia NMP w Rajbrocie;

- Kapliczka słupowa z Chrystusem Frasobliwym w Fielkowie - Rajbrot k. nr 200;
- Płyta z tablicą pamiątkową wraz z najbliższym otoczeniem - Lipnica Dolna, zlokalizowany w odległości 100 m od dworu Ledóchowskich, drogą prowadzącą w kierunku rynku w Lipnicy Murowane.

Program opieki nad zabytkami stanowi podstawę do ubiegania się o różnego rodzaju dofinansowania z zakresu dziedzictwa kulturowego. Gmina będzie starać się o pozyskanie środków na renowację w/w obiektów ze źródeł zewnętrznych. Corocznie organizowane są konkursy dotacyjne, których organizatorem jest Urząd Marszałkowski pn. „Kapliczki Małopolski” jak i „Małopolska pamięta”.

Wskazuje się na konieczność prowadzenia prac porządkowych w otoczeniu obiektów zabytkowych:

- Cmentarz wojenny Nr 300 z okresu I Wojny Światowej - Rajbrot k. 107; nr dz. ew. 5797;
- Cmentarz wojenny z lat I Wojny Światowej nr 299 - Lipnica Dolna k. 223; nr dz. ew. 776/2;
- Miejsce pocmentarne (dawny cmentarz choleryczny) - Lipnica Dolna k. 124; nr dz. ew. 813/3;
- Cmentarz wojenny nr 303 z I wojny światowej - Rajbrot, przy szosie do Muchówki, ok 100 m na zachód od szosy, na tzw. Rakowcu; nr dz. ew. 803.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków. Znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach.

Wśród źródeł finansowania zewnętrznego zabytków można wymienić źródła krajowe i zagraniczne.

Tabela 13. Źródła finansowania zabytków i obiektów dziedzictwa kulturowego

Lp.	Źródło finansowania	Program, charakterystyka
I. Źródła krajowe		
1.	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	<u>Ochrona zabytków</u> Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.
2.		<u>Ochrona zabytków archeologicznych</u> Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.
3.		<u>Wspieranie opieki nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami w kraju</u>

		Celem programu jest zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów, w celu zwiększenia wiedzy o historii naszego kraju, zwłaszcza o jej najtrudniejszych i najbardziej skomplikowanych aspektach, i dzięki temu wzmocnienie świadomości obywatelskiej i postaw patriotycznych.
4.		<u>Wspieranie samorządowych instytucji kultury – opiekunów miejsc pamięci</u> Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.
5.		<u>Infrastruktura domów kultury</u> Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i ztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.
6.	Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków (w organizacji)	Fundusz celowy, którego dysponentem będzie minister kultury i dziedzictwa narodowego. Zgromadzone środki będą przeznaczone na ratowanie zniszczonych lub uszkodzonych zabytków, np. w wyniku powodzi lub pożarów.
7.	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych - Fundusz Kościelny	Dotacje z Funduszu Kościelnego udzielane są na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym, w zakresie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej). Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są: osoby prawne Kościoła Katolickiego, osoby prawne innych kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych. Strona internetowa: Fundusz Kościelny - Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji - Portal Gov.pl (www.gov.pl)
8.	Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Strona internetowa: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków (wuoz.malopolska.pl)
9.	Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami: - Ochrona zabytków Małopolski 2022 - Konkurs „Mecenat Małopolski” W ostatnim czasie rozstrzygnięto m. in. takie konkursy jak: „Kapliczki Małopolski”, „Małopolska Pamięta”, „Kultura Wrażliwa” i in.

		Strona internetowa: Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego » Małopolska (www.malopolska.pl)
10.	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Krakowie	Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na: - pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, - usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, - przygotowaniu gruntu pod nasadzenia, - zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia, - wykonaniu trawników, - czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków - pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne), - zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego. Strona internetowa: Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Krakowie (wfos.krakow.pl)
11.	Budżet Województwa Małopolskiego	Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane zabytków – wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego.
12.		Prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach położonych na obszarze województwa małopolskiego.
13.		Dofinansowanie do zadań: rozwijających kompetencje kulturowe i świadomość estetyczną społeczeństwa, ułatwiające integrację artystów, utrzymujące tożsamość lokalną i regionalną szczególnie poprzez wspieranie folkloru, zachowujące i utrwalające w formie cyfrowej zasoby dziedzictwa kulturowego, promujące kulturę i tradycje mniejszości narodowych i grup etnicznych zamieszkujących Małopolskę, upowszechniające ważne wydarzenia historyczne.
14.	Budżet gminny i powiatowy	Wspieranie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Gminy/powiatu, w ramach systemu dotacji i ogłaszanych konkursów. Działalność bieżącą i inwestycyjną dla gminnych i powiatowych instytucji kultury. Prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy kapliczkach przydrożnych i innych obiektach stanowiących majątek Gminy lub powiatu. Udzielenie dotacji dla prac przy obiektach stanowiących dziedzictwo kultury.
15.	Inwestorzy prywatni, przedsiębiorcy, organizacje, fundacje, wspólnoty wyznaniowe itp.	Środki prywatne dysponowane w zależności od potrzeb.

Programy opieki nad zabytkami mają służyć rozwojowi Gminy Lipnica Murowana poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego,

wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne. Celem nadrzędnym jest wzmacnianie poczucia tożsamości lokalnej mieszkańców i poprawy dobrostanu. W opracowaniu przedstawiono metody i narzędzia umożliwiające osiągnięcie tego celu. Realizacja wyznaczonych działań będzie uzależniony od stopnia zaangażowania lokalnych władz, społeczeństwa, organizacji. Niezmiennie ważnym jest przedsiębiorczość władz gminy, w tym w pozyskiwaniu środków finansowych na znaczne potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy.

Autor opracowania:
mgr inż. Kama Kotowicz

12. Spis tabel, rysunków i fotografii

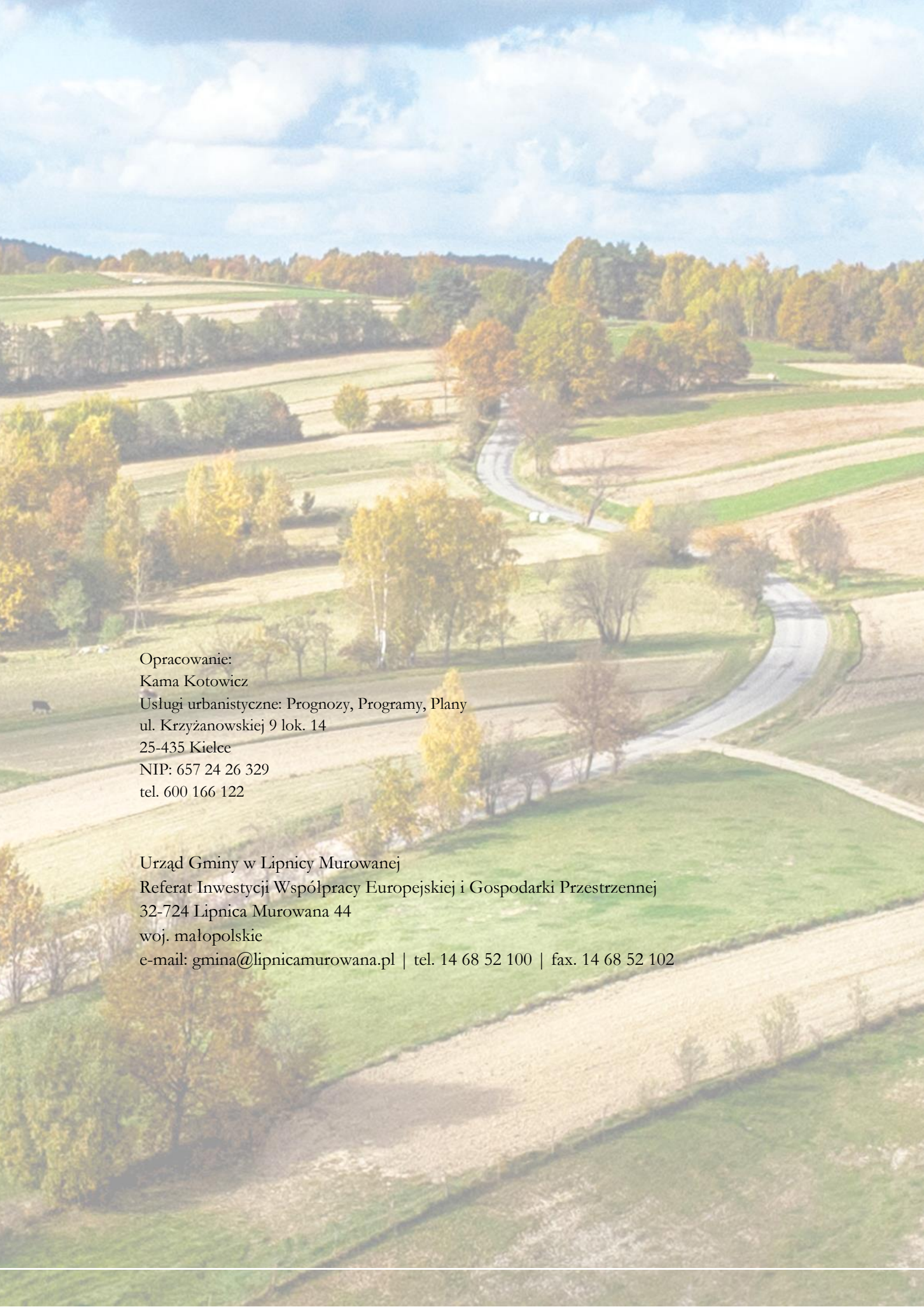
Spis tabel

Tabela 1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, na terenie Gminy Lipnica Murowana	44
Tabela 2. Wykaz obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków Gminy Lipnica Murowana	48
Tabela 3. Wykaz obiektów o cechach zabytkowych: kapliczek, figur i krzyży przydrożnych wykazanych w ewidencji zabytków	50
Tabela 4. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków podlegających ochronie, na terenie Gminy Lipnica Murowana	54
Tabela 5. Analiza SWOT - słabe i silne strony poszczególnych elementów środowiska oraz badanie szans i zagrożeń jakie stwarza dla nich otoczenie	64
Tabela 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu I	67
Tabela 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu II	68
Tabela 8. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu III	70
Tabela 9. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu IV	72
Tabela 10. Wykaz zabytków nieruchomych stanowiących własność Gminy Lipnica Murowana, wpisanych do rejestru zabytków województwa małopolskiego	76
Tabela 11. Wykaz stanowisk archeologicznych położonych na gruntach stanowiących własność Gminy Lipnica Murowana	76
Tabela 12. Wykaz obiektów stanowiących własność Gminy Lipnica Murowana, wpisanych do ewidencji wojewódzkiej i jednocześnie gminnej ewidencji zabytków Gminy Lipnica Murowana	76
Tabela 13. Źródła finansowania zabytków i obiektów dziedzictwa kulturowego	78

Spis rysunków

Rysunek 1. Projekt zabudowy wolnostojącej [Studium urbanistyczno-konserwatorskie Lipnicy Murowanej W. Niewalda 1981 r.]	22
Rysunek 2. Wnętrze urbanistyczne - szkic przedstawiający uwzględnienie propozycji w zakresie: likwidacja drogi poprzecznej, przywrócenie dachów przyczółkowo – naczółkowych oraz wymiana detalu (słupy, okna) [Studium urbanistyczno-konserwatorskie Lipnicy Murowanej W. Niewalda 1981 r.]	22
Rysunek 3. Plansza Nr 3 Projektu Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej	24
Rysunek 4. Plansza Nr 1 Projektu Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej	25
Rysunek 5. Jedna z kart zadań Projektu Rewitalizacji Centrum Lipnicy Murowanej - dla obiektu pełniącego obecnie funkcję Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej	26
Rysunek 6. Fragment obowiązującego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Lipnica Murowana – rysunek Kierunki	28
Rysunek 7. Mapa poglądowa Wiślicko-Lipnickiego Parku Krajobrazowego [źródło: Uchwała Nr XXXV/536/17 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 24 kwietnia 2017 r. w sprawie Wiślicko – Lipnickiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Województwa Małopolskiego z 2017 r. poz. 3206)]	41
Rysunek 8. Lokalizacja pomników przyrody na terenie gminy Lipnica Murowana [źródło: Geoserwis Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska]	42
Rysunek 9. Lokalizacja pomnika przyrody „Kamienie Budzińskiego” [źródło: Geoserwis Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska]	42
Rysunek 10. Kościół cmentarny p.w. św. Leonarda w Lipnicy Dolnej wpisany 5 lipca 2003 r. na listę światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego UNESCO [fot. Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej, czerwiec 2023 r.]	43
Rysunek 11. Obszar objęty decyzją dec. 27COM8C.36 (UNESCO)	44

Rysunek 12. Obszar objęty decyzją WMKZ nr A-154 ze zmianą nr A-1319/M z dn. 06.11.1969 oraz zmianą z dn. 15.01.2013 r.	46
Rysunek 13. Obszar Zespołu Staromiejskiego w Lipnicy Murowanej, objęty decyzją WMKZ nr I-3-7/48 z dn. 25.04.1948 oraz nr A-82 z dn. 17.04.1976 r.	47
Spis fotografii	
Fotografia 1. Rynek i otoczenie rynku w Lipnicy Murowanej [fot. Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej, październik 2021 r.]	6
Fotografia 2. Kościół cmentarny p.w. św. Leonarda w Lipnicy Dolnej z XV w. [fot. Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej, lipiec 2023 r.]	6
Fotografia 3. Kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Apostoła w Lipnicy Murowanej z 1364 r. [fot. Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej, październik 2021 r.]	7
Fotografia 4. Widok na Lipnicę Murowaną z północnego zachodu [fot. Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej, październik 2021 r.]	7
Fotografia 5. Fotografia północnej pierzei rynku w Lipnicy Murowanej [fot. W. Niewalda 1980 r. źródło: Studium 1981 r.]	22
Fotografia 6. Rynek w Lipnicy Murowanej. Widok na kościół św. Szymona. Na pierwszym planie figura św. Szymona – figura na kolumnie. Po lewej jeden z domów podcieniowych w pierzei rynku – obecnie Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej [źródło: Fotografia z archiwum Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]	30
Fotografia 7. Rynek w Lipnicy Murowanej. Widok na pierzeję zachodnią rynku z charakterystycznymi domami podcieniowymi [źródło: Fotografia z archiwum Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]	30
Fotografia 8. Rynek w Lipnicy Murowanej. Obecny widok na pierzeję zachodnią [fot. Kama Kotowicz 2019 r.]	30
Fotografia 9. Rynek w Lipnicy Murowanej. Widok na pierzeję północną rynku z charakterystycznymi domami podcieniowymi. Fotografia wykonana w latach 1980-1985 o czym świadczą zmiany wprowadzone w 1980 r. na budynku obecnie użytkowany jako Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej. [źródło: Fotografia z archiwum Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]	31
Fotografia 10. Rynek w Lipnicy Murowanej. Obecny widok na pierzeję północną [fot. Kama Kotowicz 2019 r.]	31
Fotografia 11. Zespół "Raj" z Gminy Lipnicy Murowanej [źródło: Oficjalna strona internetowa Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]	59
Fotografia 12. Występ zespołu folklorystycznego w dniu „Konkursu Palm i rękodzieła Wielkanocnego” [źródło: Oficjalna strona internetowa Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]	62
Fotografia 13. Rynek w Lipnicy Murowanej w dniu „Konkursu Palm i rękodzieła Wielkanocnego” [źródło: Oficjalna strona internetowa Urzędu Gminy w Lipnicy Murowanej]	62

Opracowanie:
Kama Kotowicz
Usługi urbanistyczne: Prognozy, Programy, Plany
ul. Krzyżanowskiej 9 lok. 14
25-435 Kielce
NIP: 657 24 26 329
tel. 600 166 122

Urząd Gminy w Lipnicy Murowanej
Referat Inwestycji Współpracy Europejskiej i Gospodarki Przestrzennej
32-724 Lipnica Murowana 44
woj. małopolskie
e-mail: gmina@lipnicamurowana.pl | tel. 14 68 52 100 | fax. 14 68 52 102